

АВАНГАРД

ЖРНДЛ УКРАЇНСЬКОЇ
МОЛОДІ НА ЕМІГРАЦІЇ

здичайши

ІЗ ЗМІСТУ:

О. Олесь:

Терновий вінок.
Ранок, ранок.

Віктор Андрієвський:

Микола Міхновський і
його епоха в світлі нашої
сучасності.

Дм. Донцов:

Хаос сучасності і молодь

В. А. Ш.:

Наддніпрянська молодь
під советами за 20-30 р.

Проф. Г. Ващенко:

Виховання дисципліно-
ваності і організованості

Проф. П. Курінний:

Місто Гумань.

Проф. Ю. Тригорій:

Козацькі думи.

Дума про Хмельницького і
Барабаша

Григорій Косинка:

На золотих богів.

Гертруд Фогельройтер:

Досить на одне життя.

Ростислав Єндик:

1944.

М. Щербак:

В далеких землях.

Яр. З. Пеленський:

Новітній націоналізм в
освітленні німецького
автера.

Леонід Полтава:

Найкраща нагорода,
Леонардо да Вінчі.

Герась Соколенко:

Колискова пісня.

В. Самйленко:

Україна,

АВАНГАРД

ВИХОДИТЬ РАЗ НА ДВА МІСЯЦІ

„Avangard“ Journal of the Ukrainian Youth.

Видають Центральний Комітет і Крайовий Комітет
СУМ-у у Великій Британії

Редакція Колегія

Адреса редакції та адміністрації

Ukrainian Youth Association
49, Linden Gardens, Hill Gate
London W. 2., England

Заступники:

Австрія:

Gulytsch Iwan, DP-Siedlung Helbrun, Salzburg,
Österreich.

Австралія:

Hrabyk Zenowij, 24, Glenview, Paddington
W.N.S., Australia

Англія:

Ukrain. Youth Ass'n, 49, Linden Gardens, Notting Hill Gate, London W. 2., England

Аргентина:

Holynskij Osyp Calle Sinclair 2966, Buenos Aires
Argentina

Бельгія:

Union de la Jeunesse Ukrainienne, 72. Bd. Charlemagne, Bruxelles IV, Belgique

Бразилія:

Galat Volodymyr, Rua Martin Alfonso 381,
Curitiba - Parana. Brasil.

Венесуеля:

Jurij Pryjmak-Vashchenko, El Vale - Co'e Ueb
C. Delgado Chalbeaud Vereda 67, Casa 13,
Caracas. Venezuela.

США:

Ukr.-Amerik. Youth Ass'n. P.O. Box 211 Cooper
St. New York 3, N.Y., U.S.A.

Канада:

Ukr. Youth Association, 140, Bathurst Str.,
Toronto, Ont., Canada

Німеччина:

Ukrainischen Jugendverein, München 2,
Dachauer Strasse 9/II. Germany.

Парагвай:

Ing. Kuszczynskyj Antin, Casilla de Correo 1.
Carmen del Parana. Paraguay.

Туніс:

Kaspryk Roman, Ain Drahem, Boite Postale 15.
Tunisie-Afrique.

Франція:

Kosyk Wolodymyr 28 rue de Montholon, Paris 9,
France.

Швеція:

Mr. J. Butko Piltgrand 8, Spanga, Stockholm,
Sweden.

ІНФОРМАЦІЙ ПРО СТУДІЇ В УНІВЕРСИТЕТИ В ЛЮВЕНІ (БЕЛЬГІЯ)

В зв'язку з оголошенням Конкурсу на католицькі високошкільні стипендії в Лювені (Бельгія), Комісія Допомоги Українському Студентству (Кодус) пояснює до відсма зацікавлених загальні інформації про студії в Лювенському Католицькому Університеті.

Час студій у цьому університеті поділяється не на семестри, як звичайно в університетах, а на роки.

Лювенський Університет має дві мовні секції. Одна з голландською викладовою мовою, друга — французькою. Отже, знання однієї з цих двох для студій конечна.

Університет обіймає такі факультети та інститути:

I. Факультет Богословії.

II. Факультет Канонічного Права.

III. Вищий Інститут філософії (Школа св. Томи з Аквіну), (студії тривають 4 роки).

IV. Факультет Права з відділами: 1) Право — 5 років, 2) Нотаріят — 4 роки (При факультеті є Школа Кримінальних Наук).

V. Факультет медицини з відділами: 1) Медицина — 7 років, 2) Динаміка — 4 роки, 3) Фармація — 4 роки.

VI. Факультет Філософії і Літератури з відділами: 1) Філософія, 2) Історія: а. давна, б. нова, 3) Філологія: а. класична, б. романська, в. германська, (студії тривають 4 роки).

VII. Інститут Археології та Історії Мистецтва з відділами: 1) Мистецтво християнської доби, 2) Класична археологія, 3) Музикологія, (студії тривають 4 роки).

VIII. Інститут Орієнталістики з відділами: 1) Гаміто-семітський, 2) Іndoевропейський, 3) Далекого Сходу, 4) Християнського Сходу.

IX. Інститут Прикладної Психології та Педагогіки, (студії тривають 5 років).

X. Факультети Математично-Природничих Наук

XI. Техніка з відділами: 1) Гірничий, 2) Будівельний, 3) Металургійний, 4) Хемічний, 5) Електричний, 6) Механічний, 7) Архітектурний, 8) Корабельний, (студії тривають 5 років, на корабельному 6 років).

XII. Агрономічний Інститут з відділами: 1) Агрономія, 2) Рільничя хемія, 3) Водно-лісовий, 4) Колоніальний, 5) Рільничя промисловість: а. броварництво, б. молочарство, в. млинарство, (студії тривають 5 років).

XIII. Факультет Економічний! Суспільних Наук з відділами: 1) Школа політичних і суспільних наук, (4 роки): а. Політично-соціальні науки (з секцією журналістики), б. Політично-адміністративні науки, в. Політично-дипломатичні науки, г. Політично-колоніальні науки, 2) Школа Економічних Наук (4 роки) з відділами: а. Інститут Економічних Наук, б. Інститут Торговельних Наук з відділами: 1. Торговельної інженерії, 2. Консульярії, 3. Фінансовий, 4. Колоніальний, в. Інститут Обезпеченевих Наук.

Черговий 1952/53 академічний рік починається 6 жовтня ц. р. За додатковими інформаціями просимо звертатися до Комісії Допомоги Українському Студентству.

Центральна

Комісія Допомоги Українському Студентству
Сарсель, (Франція), 15. 5. 1952

Шануємо пам'ять поляглих вождів

1926 — 1952

О. ОЛЕСЬ

«В українську державу ми віруємо, українську державність ми ісповідуємо, в Ії неминучості ми переконані. Для нас вона є, до певної міри, живою реальністю, бо ідею Ії ми посилюємо в серці, бо Ії духом, потребами овіяні все життя. Ще не затих гуркт «рідних гармат» недавньої боротьби за нашу державність, ще не засохла свята кров, пролита мучениками й лицарями Ії, ще не розвівся той дух боротьби, що піднімав вірних синів нації на велике діло й поведе ще знову їх за собою, щоби допровадити до кінця розпочатий віками національний чин. Дух цієї боротьби овіває Націю і нас, частину Ії, що пребуває на чужині та згідно з законом розподілу національних сил працює в органічній єдності з Ней, для звільнення Отчизни».

1928 — 1952

СИМОН ПЕТЛЮРА

ТЕРНОВИЙ ВІНОК

*

В великих людях — вільний дух
До тіла людського прикутий...
Іх вабить крила розгорнути,
Іх кличуть простір, воля, рух.
Вони не заснуть і вночі!
Іх будить зойк і крик народній,
Вони то в небі, то в безодні,
Ім спіниться слава і мечі.
Що стіни — мури? Розвилить!
Що скелі — гори їм?! Розшерти!
Перемогти, або умерти, —
Однаково: прекрасна мить!
Життя для них — це боротьба,
Вони родилися для чину,
Розкуту закуту Україну,
Звільнити вічного раба!
Це — зміст життя їх, це мета,
Це — їм призначена дорога,
А там за нею — перемога,
Квітки і брама золота.
І йдуть вони, і безліч їх
Упало славно на дорозі,
Ні плач, ні ворога погрози
Не здергать радісний потік.

*

Ой лийся, лийся, річко бурхлива,
Хоч напилася до схочу нива,
Не напилася води, а крові,
Аж страшно стало вже мужикові.
Кров'ю залита вже кожна хата,
Діти голосять над трупом тата,
Мати, як крейда, лежить зомліла...
Хіба ти, річко, цього хотіла?!

Не спить Отаман... Думас думу,
Пильно він слухає нашепти шуму,
Шуму рожевого, хвилі розбитої,
Ниви червоною кров'ю политої...
«Стане! — сказав він, «та не свочинено,
Хвилі розбурхані далі ми кинемо,
Кинем на ворога, ката одвічного,
Втопимо лютого змія північного...»
І через скелі і мури поставлені
Литися стали струмочки скривавлені,
Стали надії квітами сходити,
Очі заплакані радісно зводити.

*

Не спав і гад. Гадючий розум
І дні і ночі працював...
Він вдома правив роги козам,
За домом яструбом літав.
У саме серце цілив з лука,
Але стріла не долетить...
Аж ось повзне якась гадюка,
І змій з гадюкою сидить.
Готовий плям і всі деталі.
Все точно зважено на грам...
... Раді змій в кремлівській залі,
... Повзе гадюка в Роттердам.

*

І приповзла, і Отамана
В обійми юдині взяла.
І не збагнув: чи в серці рана,
Чи це иектар вона влила.
Лежить, не знає він і досі,
Вино, а чи отруту п'є,
Хоч рідний хтось над ним голосить,
І побратим меча кус.

ВІКТОР АНДРІЄВСЬКИЙ

Микола Міхновський і його епоха в світлі нашої сучасності

«Ми відродились з ґрунту наскрізь напоєною кров'ю наших предків, що лягли в боротьбі за волю України, ми вискали з молоком наших матерей стародавню любов нашої нації до Бітчизни і її свободи і ненависть до насилия над нами...»

Микола Міхновський: «Сучасна Україна»

Марксівсько-соціалістична доктрина твердить, що людина, її свідогляд, а тим самим і напрямні її діяльності залежать від епохи та оточення тої людини. Здається, що немає кращого зразка для спростовування того погляду, як світогляд і політична робота М. Міхновського.

Його світогляд ішов цілковито відріз з думками величезної більшості його сучасників, а політичною свесью роботою та її напрямком він випередив своє покоління щонайменше на чверть віку.

Справді, народився він в епоху найбільшого розцвіту т. зв. «народництва» (в 1873 р.), жив у добі розцвіту «українофільства», пережив на собі і в ним організованих громадах, партіях і товариствах усі напади модного в ті часи соціалізму і не тільки не підліг їх впливам, але в боротьбі з ними витворив власний світогляд і власну політичну концепцію, яка лягла в основу пізнішої політичної діяльності нашого покоління і тих сучасників Міхновського, що за його життя проти неї якнайгостріше боролися.

Народницький напрям був пануючим у кінці дев'ятнадцятого і в початку двадцятого віку в українській літературі (Іван Нечуй-Левицький, Панас Мирний, Борис Грінченко й інші). Народницький напрям панував в історіографії (Володимир Антонович і найвидатніший його ученик — Михайло Грушевський), народництво ж присвічувало і в публіцистичній роботі найвидатнішому публіцистові тої доби — Сергієві Єфремову.

Зрештою, ще недалека була дата «Основи», — Пантелеймона Куліша й Миколи Костомарова з їх хитапіями в бік аполітичного етнографізму. Наслідком того народництва власне й був не так рух, як скоріше суспільні настрої, відомі під іменем «українофільства» — то є аполітична любов, сентимент до української культури, народної творчості в усіх її напрямах і галузях. В значній мірі причиною того аполітизму були суворі закони і таємні розпорядження урядів останніх трьох російських царів — Олександра Другого-«Візволителя», його сина Олександра Третього «Миротворця» і нарещі останнього російського царя — Миколи Другого.

Тяжкий режим Валуєва, Победоносцева, фон-Плеве, Сипягина, Столипіна й інших давався відчуваючи українським підданцям російської держави найтяжче, головне через цензурні умови, які вони творили спеціально для української мови. Ті заходи творили не тільки застій в українській культурній творчості, але витворили своєрідний політичний «русофілізм» не лише серед явних українських ренегатів типу А. Савенка і Піхна з «Киевлянина», але й публіцистів на зразок В. Чаговця з «Киевської Мисли» і навіть

не одного ліберального співробітника — українця з «Киевських Откликів», що в 1906 році виходили під проводом члена київської Громади проф. І. Лучицького.

Правда, вже тоді відчувався певний націоналістичний струм в українській літературі (Михайло і Людмила Старицькі, Олександер Кониський), а в музиці чарував незабутній Микола Лисенко — цей *onfant terrible* по своєму темпераментові в Київській Громаді, але все ж переважали в громадах супокійні українці типу видавця «Київської Стариці» В. Науменка, або народники — ліберали на зразок Євгена Чикаленка, а в полтавській — Григора Ротмистрова, Лева Падалки, Леоніда Жебуњова збо Григора Маркевича.

Тому ж таки й формою української організації того часу були непартійні «Громади», де збиралися (нелегально) українці на основі їх національної свідомості, або любові до рідного народу та й тільки. Отже, та назва «українофільство» таки дуже підходила до того руху громадянства, який політичних елементів мав у собі дуже мало.

Правда, вже в 1891 році з'явилося братство «Тарасівців», що на могилі Т. Шевченка заприсяглися служити його ідеалам. Але кількість братчиків була невелика (спочатку самі харківці), та й те братство царська адміністрація незабаром (1893 р.) виявила і зліквідувала. Але ідеї братства — служення для всеобщого визволення українського народу — вже зліквідувати не могла:

Одним із найтемпераментніших і найбільш послідовних братчиків і був член київського відділу братства М. Міхновський. Він власне може вважатися за найбільш послідовного «тарасівця», бо не цураючися роботи на ниві культурній, він усе своє бурхливе життя присвятив головне **політичній** організації свого народу. З упертістю і послідовністю видатного організатора, з темпераментом палкого революціонера він намагається проводити свою концепцію серед усіх верств і відтинків думання сучасного йому українського громадянства. Не цурається роботи і серед «українофілів», бо й сам є членом «громад» — київських і харківської, — але головну роботу й надію свою покладає він на сучасну йому молодь, уважаючи «українофільство» течією віджилою, а його представників — за обскурантів і страхоположів:

«... Одно можна сказати, що первозвітника сучасного політичного українства — Шевченка не зрозуміло ні його власне покоління, ані поблизькі до нього. Коли Шевченко своїми стражданнями й смертю освятив шлях боротьби за волю політичну, національну та економічну українського народу, то поблизькі до нього покоління з так званого українофільського табору на своїм прапорі написали: «Робім так, щоб ніхто ніде не бачив нашої роботи!» Ці покоління «білих горлиць» своїм псевдо-патріотизмом деморалізували ціле українське суспільство в протязі півстоліття. Полякані стражданням Шевченка,

а почаси й прикростями, яких зазнали його товариші, ці покоління виплекали цілий култ страхопохоства, виробили цілу релігію лояльності, ці покоління своїм нечуваним серцілізмом, своєю безідейністю, своєю незвичайною інертністю відпихнули від себе цілий ряд рухів молоді, що стояла на українському національному ґрунті. Ці покоління зробили український рух чимсь ганебним, чимсь смішним, чимсь обскурантним!...

Тактика й політика українофілів довела до того, що ціла молода Україна з відрадою від них одсахнулася, симпатій же старої України вона не змогла собі приєднати. Таким чином українофіли лишились без потомства, і сучасна молода Україна вважає себе безпосередніми спадкоємцями Шевченка, а її традиції йдуть до Мазепи, Хмельницького та короля Данила, минаючи українофілів. Між молодою Україною й українофілами немає ніяких зв'язків крім однієї страшної й фатальної зв'язки — свою кров'ю заплатити за помилки попередників!...)

Я навмисне навів цю убійчу характеристику тогочасних українофілів М. Міхновським, бо вона ще й досі актуальна. Історія повторяється й епігони тодішнього українофільства ще й тепер не вимерли.

Свій ідеал М. Міхновський вбачає в сучасній йому мілодій інтелігенції, яку він зве «третью». На неї він покладає всі надії:

«Третя українська інтелігенція стас до боротьби за свій народ, до боротьби кривавої і безпощадної. Вона вірить у сили свої й національні і вона виповнить свій обов'язок. Вона виписує на своєму прапорі ці слова: «Одна єдина нероздільна вільна, самостійна Україна від Карпат аж по Кавказ». Вона віддає себе на служення цьому великому ідеалові, і доки хоч на однім клапті української території пануватиме чужинець, доти українська інтелігенція не покладе оружжя, доти всі покоління українців ітимуть на війну. Війна провадитиметься усіма засобами, і боротьба культурна уважається також відповідного, як і боротьба фізичною силою!...»²⁾

Зрозуміло, що така їх характеристика, а рівно ж і рекомендовані засоби боротьби, не могла подобатися тогочасним українофілам, так само, як вона не подобається й модерністам.

Тож, коли М. Міхновський вперше висловив оцію свою програму під час Шевченківських роковин у Полтаві 19 лютого ст. ст. 1900 р. на зборах, улаштованих Полтавською Громадою, то члени тієї громади Олександер Русов (зрештою — може найдальший по своїх переконаннях від «українофілів») — подав таку іронічну репліку:

— А то що за артилерійський офіцер?

Ta вже його син, студент харківського Університету, Михайло Русов 5 лютого того ж року в Харкові, коли обговорювалася справа про нову організацію української молоді, категорично заявив:

— Тільки досить уже тих «громад»! Ми потребуємо політичної партії!

В той спосіб в 1900 році й народилася Революційна Українська Партія, основоположником якої була таки молодь, а це студенти харківських вищих шкіл: університету та технольогічного інституту.

Програму для них написав М. Міхновський — це й була його епохальна «Самостійна Україна», що вийшла того ж року брошурую у Львові заходами В. Старославського та Е. Косевича.

Програмою в точнім значенні того слова її назвати годі. Власне — це були історично-ідеологічні основи для нової — першої послітичної української партії.

Вона складається з двох частин. В першій автор обґрунтував свої постулати з історично-правного боку, опираючись головне на пунктах Переяславського договору Богдана Хмельницького в 1654 р. В другій — він указує способи досягнення української державності — власне шляхом національної революції, збройного повстання. Основна ідея: українці зі зброєю в руках мають боронити свою національну честь і потоптані російською державою свої історичні права. Та на тих засадах нова українська політична партія стояла недовго. Вона «зсоціялізувалася». Господарем думок і настроїв тодішньої російської інтелігенції був Плеханов, під проводом якого в 1879 році організовано російську соціал-демократичну партію. За часів ще свого перебування в київській студентській громаді Міхновському давалося пережити її розпад на дві частини: одну соціалістичну під проводом Івана Стешенка і другу — національного напрямку, під проводом його самого. Годі тут зупинитися на причинах виникнення тих настроїв і еволюції РУП в соціалістичному напрямі. Якщо прийняти за правду, що в політичних настроях і концепціях існує така сама мода як і мода на вбрання, то стане зрозумілим, що модна в ті часи книжка Плеханова-Бельтова «Мистичне розуміння історії» захопила не тільки російську, але й українську молоду інтелігенцію.

Досить того, що майже ціла РУП примила соціал-демократичні догмати за свої.

Ta от що цікаво: майже всі РУП-істи, що перейшли або до української соціал-демократичної партії, або до так званої «Спілки» (відділ російської СД партії, на українській території), по довгих роках ідеологічних поневірянь, таки повернулися до старої державницької ідеології РУП.

Микола Міхновський був людиною ширших поглядів і ширшої освіти. Він ясно бачив і був переконаний, що йде не до братерського об'єднання «пролетаріятів» різних народів, а до чогось цілком протилежного:

«Кінець XIX століття визначився з'явіщами, що характеризують новий зворот в історії людськості. Ці з'явіща свідчать за те, що п'ятий акт великої історичної трагедії, званої «боротьбою націй» вже начався і закінчення наближається. Ті з'явіща — це зоружені повстання зневолених націй проти націй — гнобителів!...»³⁾

Так він починає свою «Самостійну Україну». З такого його переконання виникає й той кіби «дікій шовінізм», яким йому дорікала російська СД «Іскра», а пізніше й деякі його колишні адепти, що змінили свою віру. В дійсності ж і в світлі дальших і теперішніх подій той «шовінізм» Міхновського виглядає лише як політична далекозорість і правильна національна інтуїція; він лише констатує події, передбачає прийдешні й називає речі їх власними іменами, як то робили й роблять усі звичайні громадяни своєї батьківщини, що люблять свій народ, шанують його традиції і не терплять над ним жорстокості й хамства його завойовників й окупантів:

«...Для нас далеко важніший другий аргумент — закид, що наша нація безсильна, некультурна й

інертна. Хіба може — кажуть нам — темна незорганізована, розбита маса, неодушевленна ніякою ідеєю — творити історію при сучасних обставинах життя? Хіба та маса відчуває національний або політичний гніт? Горстка божевільних може смішити, але не викликати симпатій навіть поміж інтелігенцією, бо ціла українська інтелігенція охоче, без протесту йде шляхом винародовлення, а за нею й культурніші одиниці з народу. Та ї, врешті, хіба українська національність не є тільки різноманітністю російської? Коли б навіть було дозведено, що ми тільки різноманітність російської нації, то й тоді нелюдські відносини росіян до нас освячують нашу до них ненависть і наше моральні право убити насильника, обороняючись від насилля. Кров, коли вона пролита братньою рукою, ще дужче благає о помсту, бо то брата кров! Нехай вчені розшукують, хто був кому родичом — ображене почуття нації і кривда цілого народу гидують визнати моральні зв'язки з російською нацією! Через те ми можемо обсуджувати тільки засоби і спроби боротьби...»

І ще далі:

«Доки ми не здобудемо собі політичних і державних прав, доти ми не матимемо змоги уладнати стан речей у себе дома до нашої вподоби, бо інтерес наших господарів є цілком супротилежний нашим інтересам, бо розплющення очей у рабів є небезпечно для панів. Цю останню задачу мусить взяти на себе національна інтелігенція. Це її право і її обов'язок»⁴⁾.

Коли хто читає еляборати сучасної «руської демократії» в «Новому Русском Слові», чи «Східняку» або повсякденні многообразні нагадування про добродійства українцям «старшого брата» в советах, то нехай скаже по правді, хто з сучасних українських публіцистів дав чи спромігся дати ліпшу відповідь планам Вайнбаумам, Шварцам, Диким, Корнійчукам і іншим оборонцям «старшого брата»? Але ще ліпшу відповідь дає М. Міхновський І. Мазепі і близьким до нього соціал-українофілам на їх твердження, що в 1917 р. український народ, мовляв, не був готовий до національної революції. Як же виконувала соціалістична інтелігенція свої обов'язки за оті сімнадцять літ? Чи вона сама «розплющувала очі» нашему національно невідомому народові на факт його національного поневолення? Ні, ні і ще раз ні! Вона вже в 1917 р., коли земля нам під ногами горіла, намагалась довести йому однаковість інтересів усього робочого народу, а в першу чергу прищеплювала любов до російських робітників, а з «шовінізму» Міхновського насміхалася і його поборювала.

Тут до речі про спільність інтересів т. зв. «трудящих». І на те Міхновський мав свій твердій і, як то тепер виявляється, цілком правильний погляд. Коли РУП зрадила засадам «Самостійної України», то засадами М. Міхновського було організовано «Українську Народну Партию». Із головних партійних постанов партійних З'їздів УНП найцікавіші деякі постанови з'їзду в 1907 р., а власне:

I. Український пролетаріят має по містах два завдання: 1. Організовано боротись проти капіталу і, 2. Забезпечити себе від конкуренції зайд, головним чином росіян, які, гнані стихійною силою шукання

ліпшого життя, потоками линуть на українські міста...

IV. ... Пролетаріят нації пануючої і зневоленої -- це дві кляси з неподібними інтересами.⁵⁾

Міхновський пояснював, що російські пролетарі, якби запанували на Україні, то будуть гірше й жорстокіше експлуатувати українських трудящих, як російська буржуазія, бо з досвіду ліпше навчались потогонної системи в роботі. І тепер те в практиці доводиться колоніальною системою експлуатації большевиками української землі й її народу. Бóхто ж, справді, оті сучасні сатрапи московського уряду в Україні — оті Постишеви, Хрушеви, Мельникови і їм подібні, як не представники «російського пролетаріату» (ба в кожнім разі не «буржуазії»).

Хто були оті «дводцятип'ятитисячники», що в часі організації штучного голоду в українських матерей відбирали останню ложку борошна, як не російські робітники-пролетарі з Рязанщини, Курщини, Тамбовщини і т. п.?..

Іх робітнича й пролетарська політика щодо українських «брать» найліпше висловлюється в популярній тоді пісеньці:

«Ми буржуєв всіх паб'йом •
В Україну жить пайдьом:
В Україні можна жить
Єсть что шамать і что піть...»

Наши сучасні соціал-українофіли й досі закидають Міхновському «дикий шовінізм» за його відомий декальо⁶⁾. Спробуємо ж проаналізувати у світлі сучасності деякі його заповіді. От перша:

«Одна, єдина неподільна самостійна демократична Україна — республіка робочих людей»...

Хто до неї тепер не признається? І чом тоді цей поступлят уважався «шовіністичним»?

От друга:

«Усі люди твої брати, але москалі, ляхи й мадяри — це вороги нашого народу, похи вони панують над нами й визискують нас (підкр. мое — ВА).

Хто може закидувати Міхновському «шовінізм» ще й тепер, після польських «пацифікацій», «Берез-Картузьких», після мадярських вішальниць в 1914 році і мадярської практики на Карпатській Україні в 1932 р.? Про сучасні благодійства «старшого брата» вже говорено вище; їх кожній знає.

От сьома:

«Не зробись ренегатом — відступником».

Чи ця заповідь, яка лежить в основі національної моралі **кожного** себе шануючого народу, є «шовіністичною» лише для українців, як нас у тім тепер переконують не тільки Шварци та Вайнбауми, але й «наші» Гулай?

От дев'ята:

«Допомагай своєму землякові поперед усіх. — Держись купи».

Чи ми тепер, організуючи СХС, ЦПУЕН, ЦЕСУС й до них подібні організації, тим самим доконуємо акти «шовіністичні»?

Нарешті найбільш «шовіністична» — десята:

«Не бери собі дружини з чужинців, бо твої діти будуть тобі ворогами; не приятелюй з ворогами нашого народу, бо ти даеш їм сили і відвагу; не накладай з гнобителями нашими, бо зрадником будеш».

Отож, пункт перший — про чужих дружин. Чи ми забули, які трагедії відбувались в мішаних українсько-польських подружжях в 1918 році, коли полячки-жінки говорили чоловікам-українцям: «Вибирай або родину або Україну»? Чи ми не читали (в «Новім часі» — львівськім) про таку саму родину трагедію «артільного батька» Миколи Левицького, що взяв собі був жінку московку? А скільки було таких родинних трагедій, про які ми не читали?

Щодо пункту другого: Чи приятелювання з Мерзляковими-Костецькими, Григорієвими і ім подібними вийшло нам на користь?..

Пункт третій: Як назвати приятелювання з тіпами відомого Петера Певнега і поступовання його самого або відомого галицького Твердохліба — чи малося б таких похвалювати?

Тож, якщо практика наша й звичай кожного народу говорять те саме, що й десять заповідей Міхновського — чи маємо вважати її «шовіністичною» лише ми українці? Решта заповідей — менш «шовіністичної».

Так виглядає наука Міхновського в світлі пізнішої й теперішньої практики. Але тоді світ бачив на власні очі, що для його сучасників вона була ще занадто недоступна та то не спиняло його в його дальшій роботі, бо він жив і працював по заповіті Михайла Старицького:

«Не вважай на врожай — сій жито — хліб буде!»

В останнім числі свого харківського «Снопа» він, підводячи підсумки своєї цілорічної (за 1912) роботи, говорить, що він мусить припинити своє видання не так через адміністраційні утиски, як через інертність українського громадянства, яке ще не доросло в той час до його концепції. Але в тім же «Снопі»

кілька чисел наперед він написав цікавий фейлетон п. и. «Баціллюс Українопгіліцус». В нім у напівсатиричній формі він твердить, що та бацилля українофільства, раз завівшися в громадянстві, перевиває всяку метарфозу і знищить її вже ніякими антисептиками не можна.

Так воно й сталося. Та бацилля, еволюціонуючи й поширюючись, вбила старе українофільство. Але замість цього з'явилися нові й міцніші організми: Міхновський-державник породив українських державників монархістів, на пропорі яких написано: «Бог, гетьман, Україна!»; Міхновський націоналіст-революціонер породив українських націоналістів сучасного типу, на пропорі яких вписано його слова:

«Ми востаннє входимо на історичну арену і або поборемо, або віремо»⁶⁾

Нарешті Міхновський — вічно молодий душою, українець джентльмен і патріот, для якого честь його народу стояла на першім місці, породив і ту нашу сучасну ідеалістичну молодь, на пропорі якої написано:

Честь України — готов боронити!»

ПРИМІТИ

¹⁾ Див. «Микола Міхновський. Самостійна Україна», з передмовою Юрія Колларда.

На чужині 1948. Видавництво «Український Патріот», Стор. 28.

Дальші цитати з указанням сторінок беруть з того ж видання.

²⁾ Ібіт. 28-29.

³⁾ «Сам. Укр.» стор. 17.

⁴⁾ Ор. cit. 28-27.

⁵⁾ Ор. cit. 10.

⁶⁾ Ср. cit. 30.

ДМ. ДОНЦОВ

Хаос сучасності і молодь

«Хто сумівається — подібний хвилі морській, яку вітер то піднесе, то розвіє.»

(Посл. св. Якова 1,6)

Редакція запропонувала мені написати про «роль молоді в революційно-визвольних рухах»... Я думаю, що важливішим є друге питання: не яку роль в тих рухах має відіграти молодь, а якою повинна бути сама молодь, яка хоче відіграти ту роль? Яким духом натхнuta?

Перед тим, як говорити, що повинно робити військо, треба вирішити, який має бути вояк. Доки говорить про роль для артиста, треба зробити з цього справжнього артиста з Божої ласки. Доки сднати людей в партії чи «об'єднання», треба знати, хто є ті люди, яким духом натхнені?

Це питання надзвичайно важливе. Бо надзвичайно важке завдання, яке стоїть перед Україною та її молодим поколінням... Проти України підносяться всі диктуючі сили — явні й приховані — сучасного «прогресивного» світу: Сходу і Заходу. І дуже відважну душу мусить мати молодь, щоб тим супротивним силам протиставитися. Ці сили — це ті, що

переможно вийшли з останньої війни, бундючні і певні себе. А в «правді» їхній, яку несуть світові, — для України немає місця.

Що це за сили? Найголовніша з них — це сила захланого московського месіянства, сила «старшого брата» — Каїна. Він дає нам до вибору або знищити нашу національну душу і пісклонитися московським шаманам, або зникнути фізично. Тим самим ставить перед Україною дилему — згинути самій або знищити його. Відважну душу треба мати нашій молоді, щоб усвідомити собі цю дилему і витягнути з неї дороговказні напрямні свого життя.

Представники другої сили не так брутально, як перша, але теж категорично кажуть: «Вас, як націю, не визнаємо. Наши симпатії належать або вашим сьогоднішнім гнобителям, або вчорашим і майбутнім. Визнайте єдиноспасенну нашу правду, сформульовану колись Джейферсоном, а тепер Рузельвітом Ялтинським, Волесом, Летімором далекосхіднім, Джонсоном Кентерберійським, Бівеном і Зільберзіном з-над Темзи і нашим протеже гонителем церкви — Тітом, — правду, яку ми умовно називамо «демократією». Цю правду та її наших приятелів му-

сите визнати без жодних «але». Всякий же, з вашого боку, замах на неї трактуватимемо так, як і «замах» на Гулая, по демократичному закону».

Відважною мусить бути молодь України, щоб не схилити колін перед цим наказом. Щоб високо тримати стяг своєї національної Правди.

Третя супротивна сила каже: «Ваша нація здавна стоїть у мене на чорній дошці, як на Заході — Еспанія, за те, що вона виступала проти мене всякий раз, як я йшла в авангарді спочатку польського, потім ліберального, потім червоного імперіалізму Москви. Імена Хмельницького і Петлюри, ваших героїв, — прокляті мною, Зречіться іх, зречіться вашої Правди, признайте правду Шварцбarta на Україні і тих, що з нього героя зробили. Станьте знову з Галайдів Яремами, коли не хочете наразитися моїй силі, яка є дуже сильною».

Так промовляють представники цієї третьої сили. І стоячи супроти неї за свою Правду, — на це треба нашій молоді теж неабиякої душевної відваги.

Світ сил, що займають в нім командні шпилі, справді ворожий нам і нашій Правді! Ворожий безкомпромісово, нераз цинічно, з почуттям своеї оманної великоності. І багато з нашої зброноти впали, з переляку, перед тим світом на коліна, «чужим богам пожерли жертви, омерзились». Одні розбивають собі лоба перед «досягненнями» російської революції 1917 р., інші — перед ідолом Маркса, треті — перед божком «прогресу», четверті — ще трохи соромливо оглядаючись на всі боки і видумуючи собі різні «алібі» — ляють вже «примусову орієнтацію на Москву», перескочивши, за сім чи десять літ еміграції, всі етапи еволюції: від націоналізму, через «народну республіку» і «справжній соціалізм» — до «орієнтації на Москву». Інші, знову, обляпують болотом смрадної душі «людину визвольного руху» з її героїзмом, її вірою, закликаючи повернутися до швейківських «традицій», до традицій тих, кого таврував Шевченко, як «хамових синів».

Щоб протиставитись і апостолам диявола з його «правдами», який грозить пожерти нас і нашу християнську цивілізацію, і відгородитися від тих «хамових синів», щоб знайти в собі силу написати на прапорі, що скликає до бою, свою власну Правду, треба мати велику душевну відвагу.

Що нам дас цю відвагу? Де її коріння? Її коріння є в тому почуванні, яке висміюють всі «прогресисти», всі визнавці Маркса, як почуття не модерне, перестаріле. Цим почуттям є віра, віра в свою Правду.

Що таке віра? Віра — це певність в наступлення того, чого нема, і що існує невидимо, лише в вашім гарячім бажанні, в вашій уяві, в мрії або, як кажуть бездушні скептики, в вашій «фантазії». Віра — це певність, що коли ви схочете, пристрасно схочете осiąсти щось, то це «щось», ота ваша нинішня мрія про те стане твердою реальністю завтрашнього дня. Віра — це незрушима певність, що коли ви сильно захочете — захочете у вашій «фантазії» — дійти до вимріяної мети, всі тверді, «реальні» мури, що загородили Вам дорогу, розлетяться в порох, як мури Єріхону від трубних звуків.

А кому це ще не ясно, хай той зрозуміє, що несламна віра віруючих заміщує вірою противника, сіє непевність і страх, а часом зраду в йогорях.

А коли приходить до цього — **безборонними стають всякі мури...**

Ось що таке віра в свою Правду і в себе, як в тих, що її несуть і за неї б'уться.

Коли огорне Вас страх перед ворохобними стихіями, перед ворожою матеріальною силою, — віра підтримає Вас.

Коли сумнів закрадеться в ваше серце — бо мало вас серед тьми ворожих сил. — віра врятує вас від заламання. Віра не в число, а в якість, не в матерію, а в дух. Ця сама віра врятує вас, коли близькі і друзі покинуть вас; коли збаламучена або злякана більшість зрадить ваш стяг, коли опинитеся в меншості або самі.

Коли ті, що знесилені й зламані духовно, підводитимуть ідейні «аргументи» під свою трусість або зраду — віра не дасть вам слухати їх марніх розумових «аргументів». Тоді ви за цими «аргументами» уздріте довгі осягачі вуха «реальних політиків» або спекулянтів.

Коли до вас підходитимуть з хитромудрою балаханиною про «розвоєві тенденції сучасності», про «передові ідеї теперішнього світу», про «реальні можливості» або «тактичні міркування» (з метою відвести вас від нашої великої Правди, привести вас до божниць чужинця й ворога), — лише віра ваша спасе вас від заламання і зради.

Коли втратите цю віру, перелякавшись видимих страхів, то почнете тонути, як св. Петро, коли пішов був по хвильях. Коли збережете цю віру в силу невидимого духа, ступатимете як по твердому, по —незнати яким хисткім і непевнім — ґрунті.

Віра є джерело героїзму, посвяти, відваги. Віра стала думкою. Віра не допускає сумнівів у вашу правду, у ваші серця. Віра є запорукою тріумфу всякої правди, яка має потрібне число тих, що в неї — без вагання — вірують.

Вам ці речі видаються занадто абстрактними? Коли так, то усвідомте собі, що **зара з через занепад цієї «абстрактної» віри в свою Правду наступив та-кій ідейний хаос в нашій еміграції.** Бо хіба це туподумне відвертання «реальних політиків» від єдиної своєї сили, що на нашій землі бореться збройно з окупантами, хіба це примінювання колишніх націоналістів до названих вище ворожих нам сил, хіба нав'язування нам марксівсько-большевицької саламахи як правди, — хіба це не інтелектуальне заламання? Хіба це не повна втрата віри в свою правду?

Що проповідували, кількома словами, націоналістична доктрина? Перше: віру в одну свою національну, не чужу — інтернаціональну — ідею; друге — віра в те, що не «дипломатія», не хитрування, не прислужування окупантам сьогоднішньому або завтрашньому дасть перемогу нашій ідеї, а тільки безкомпромісова боротьба з займанцями; третє — що під стягом цієї нашої ідеї і нашої боротьби треба гуртувати не ні «холодних ні гарячих», не «ні правих ні лівих», не чесних з нечесними, не ідеалістів з спекулянтами, — а лише людей однієї віри, однієї ідеї і людей характеру. Ось що, коротко, проповідувало націоналізм, єдино осоружна і грізна сила Москви. І коли тепер з тих основних точок націоналістичної доктрини, то одну, то другу, то третю, починають підкопувати самі ж колишні націоналісти з страху і трусості думки перед ворожими силами.

В. А. Ш.

Наддніпрянська молодь під советами за 20-30 років

(З підготовлюваної до друку праці «Сторінки з недавнього минулого»)

Поставивши собі за мету винищити тогочасне живе українське покоління, Москві ходило про те, щоб це винищенню провести руками самих призначених на винищенння. В першу чергу поставлено завдання винищити все те, що могло б очолити український визвольний рух. Москва знала й бачила, що такі сили в Україні є, але ці сили живуть і діють приховано, перебувають в запліллі. Відвести їх на світло денне, і то вивести масово — от завдання, яке поставила собі Москва в ті роки, після ліквідації «націоналістичного ухилу» в КП(б)У, керованого Шумським. Українські комуністи відтоді перестали бути явищем загрожуючим. Загрожуючими стали інші сили: ота безпартійна інтелігенція, оті залишки свідомих українців, що приймали були участь у Визвольних Змаганнях, ота українська молодь, що прийшла з сіл до міст і жила своїм замкненим життям, не вступаючи до КСМУ, а відокремлюючись, а то навіть поборюючи все, що робилось іменем Москви через КСМУ. Одне слово. Москві йшло про те, щоб взяти на облік усіх «потенційльних контрреволюціонерів», заготовити на них списки. В цьому напрямку й використано Скрипника і його віру, наче він буде Українську державу в межах ССР. Українські самостійницькі сили, головно, їх передові мужі, в це не вірили і розуміли, що це є звичайний підступ. Але

світу, то причина того є заламання в них віри у власну Правду. А люди з заламаною вірою — це готова здобич для противника.

Яка є роля молоді в революційно-визвольнім русі? Ця роля буде велика або мала, або жадна. Залежно, яка гаряча буде їх віра в нашу Правду, або, іншими словами, чи будуть серед тієї молоді переважати люди характеру і однієї ідеї, чи ні.

Сподіваєтесь чуда? Що воскресне Україна, як воскрес Христос? То пам'ятайте, що в багатьох околицях Христос не творив чудес, не сціяв калік і недужих — «по невірію їх». Це відноситься й до народів. Не видужує і не встане на ноги народ, коли щезла або охляла віра в його проводі і в його молоді. Віра — не лише в право на життя народу, але і в правду Христа, за яку, на межі варварського світу, завжди боролася і якою завжди жила Україна. Це останнє твердження виходить поза рами цієї статті. Хто скептично до нього ставиться, хай усвідомить собі, що сили, які завзято й уперто кричать Україні — реаг! — є сили переважно безбожницькі. Боротися за свою ідею буде лише той, хто має до того відвагу. Цю відвагу матиме лише той, хто в цю ідею вірить.

«Наша правда п'яна спить» — писав Шевченко. Вона або впилася отрутою чужих доктрин, або спить в могилах її борців, як і за Шевченка. І лише гаряча віра може їй наказати, як Христос Лазареві, вийти з домовини.. Молодь, яка цієї віри не матиме, не буде в стані відіграти належної ролі в несвітській завірюсі, яка насувається на нашу планету і на Україну.

Вони вирішили використати й цей момент для посилення позицій української ідеї, бо, як побачимо далі, ці передові мужі самостійницької України вже тоді мали власну організацію, що ставила собі за мету підготувати загально-українське повстання, в наслідок якого мала постати Українська Держава. Отже, вони дивились на «скрипниківщину», як на допоміжний і цілком легальний засіб провадити свою роботу щодо підготови того повстання способом ширення української ідеї серед найширших мас української людності, а головне — серед робітництва української промисловості. Навіть більше, в «скрипниківщині» вони вбачали далекосіжніші можливості, ніж за Шумського. І ці сили включилися в роботу, керовану Скрипником.

Але Москва знала, та й не могла не знати, що якось широко задумана українська організація існує, що існує якийсь центр, який урухомлює всю протимосковську роботу, примушує українську молодь стояти остроронь комсомолу, а то навіть поборювати його. Існує якийсь центр, що взагалі керує спротивом усім зарядженням советської влади, як у місті, так само й на селі. Більше того — існує організація, яка протиставляє методам советського виховання свою власну методу. Не випадково ж у вишівських колективах комсомолу на тисячі молоді лише десятки є членами комсомолу, і то найвідсталіші, найменше розвинені і, що найголовніше, з походженням свого здебільшого не належні до українців. Не випадково в комсомольських колективах, що в ті роки мали основним своїм завданням боротись з родиною, як із клітинами приватно-власницького «зла», що є «основою капіталізму» — студенти одружувались і засновували родини. Не випадково ж, хоч як пропагували в ті часи колонтаївську «Любов бджіл трудових» і романівське «Без черемухи» — у вишівських комсомольських колективах не було комсомольців з ким запроваджувати в життя ті тоді модні теорії. В колективах не було жінок. Українська дівчина обмінала комсомол, а на кожного комсомольця дивилась, як на щось гідке й бридке. Урядово були тоді засуджені танці, як залишки буржуазної відсталості, і відповідну роз'яснювальну роботу передали комсомолові. Комсомольці з шкіри вилазили, щоб не допускати до вечорів з танцями. Але українські студенти й студентки, мов навмисне, збирались щосуботи і в більших кімнатах гуртожитків влаштовували танцювальні вечори. Комсомольці влаштовували антирелігійні карнавали під Різдво, а особливо під Великдень, і особливо в Києві на Софійській площі, а українське студентство численно йшло до церкви, а з тих, що навчалися в консерваторії по класі співу, в основному й складався знаменитий в ті часи хор Софійського Собору під керуванням Гончарова. Цей хор у ті часи був гордістю українського студентства, як гордістю їх був і хор «Думка», під керівництвом Нестора Городовенка.

Це все було своєрідним виявом протесту проти всього, що йшло з «нової» Москви. Але протест проти

всього цього в українському селі набирає подекуди навіть гострих форм. Москва вбачала в цьому стихійний собі спротив, але в цій стихійності одночасно вбачала й якийсь організований початок. У школах учили тоді дітей, як відомо, виходячи з принципу комуністичного виховання: — Твої батьки є люди відсталі. Ти їх не слухай. Ти розкривай усі таємниці, які чуєш вдома. Школа є твоя родина і твій дім. Борися з батьками! — І от на Україні батьки, ніби змовившись — бойкотують советські школи і починають учити дітей вдома — приватно. Тоді були на диво химерні часи. Як говорять статистичні дані тих часів — кандидатів до вищих шкіл кожного року було майже на 30 відсотків більше, ніж тих, що кінчали середні школи. Але ж вступали до вищих шкіл не всі ті, що кінчали середні. Значить із цього не тяжко уявити, який відсоток молоді тоді одержував середню освіту приватно. Але приватно — це значило в ті часи мати знання — проходити готовання не за програмами, що були колись, з обов'язковим знанням предметів, що в советські часи вже були вилучені з програми, як реакційні і на ті часи непотрібні. Правда, ті «приватники» мусіли здавати іспити і з політ-економії і з суспільствознавства, але це для них було примусовим елементом, а не більше. І от оці «приватники», увійшовши до високих шкіл, складали в них, сказати б, еліту. Ці люди мали знання, ці люди начитані. Ці люди знали історію старих, середніх і нових віків — про які ті, що закінчили, советські середні школи, не мали ніякої уяви, бо в ті часи середня школа не визнавала історії, як загальнолюдського процесу розвитку, а марксистська історія, оте саме «суспільствознавство» — це була суміш із перших ступнів політграмоти і з історії робітничого руху, і то від другої половини 18-го віку, і це викладалось не в історичному аспекті а в аспекті пристосованому до формули: «немає непартійної науки». «Приватники» знали також і історію світової літератури, а середньошкільники її не нюхали.

От тут і лежить причина інтелектуальної нерівності серед студентів тих часів і причина антагонізмів, що виникали тоді дуже часто в учебних засадах. «Середньошкільники», відчуваючи свою меншості, шукали собі оперта в політичних чинниках — у студкомах і партійно-комсомольських осередках, а «приватники» шукали собі оперта в професурі. «Середньошкільники» на вістря меча ставили проблеми поточній політики партії й уряду, а «приватники» до цього були байдужими, зате на вістря меча ставили добуття знання. А тому, що знання було в професури, а професура була майже вся в ті часи антисоветським, то й ця частина студентів стала такою. Але й «середньошкільники», головно тих, що прийшли з сіл, не могли приєднуватись до партійно-комсомольського середовища. Вони відчували виробленою віками національною психікою, що це все їм чуже й вороже. Ці студенти складали окремий прошарок, що за нього й зводили бій оті перші дві групи. А треба знати, що цей третій прошарок був чи не найчисленнішим у ті часи по вищих. Цей прошарок був носієм отієї стихійної самостійності. От чому, коли комсомол вів боротьбу за них формами організа-

ційними, що ними були по вищах комсомольські колективи, то перед «приватниками» постало питання — протиставити організаційним формам КСМУ своїм контрформам — Спілку Української Молоді (або, скорочено, СУМ). Це все відбувалося ще за часів Шумського, тобто тоді, коли Україна була, як ніколи, сконсолідована в питанні власної Української Держави, в часи, коли «геть від Москви!» було найактуальнішим гаслом України, бо навколо цього гасла й зводились бої і в партії, і в комсомолі. СУМ, як організація української молоді, став виразно на позиції: «геть від Москви!»

Отже СУМ виник, як про це виразно заявив на процесі СВУ один з його чолових організаторів Микола Павлушков (син відомого громадського діяча Матушевського), в 1925 році, в 20-их числах квітня. Виник у Київському Інституті Народної Освіти, студентом якого й був у ті роки М. Павлушков. В цьому інституті було найбільше синів і дочок українського селянства, вже хоча б із тієї причини, що він готовував учителів для середніх шкіл. Виник, як сила й засіб протиставлення України Москві, СУМ'у — комсомолові. Розросталася Спілка, організаційно охоплюючи вищі й середні школи, де основними студентськими кадрами були люди з українських сіл. І це вони, студенти, діти українських селян, так ентузіастично сприймали сваціями кожну прем'єру Березолю, це вони в літературній дискусії висміювали Пилипенка і захоплено, просто до самозабуття, вітали Хвильового за його памфлети і побожно слухали виступи М. Зерова про «учобу в Европі». Це вони, при зустрічах просто на вулиці, влаштовували овації Драй-Хмарі й Підмогильному; вони заповнювали залі на концертах «Думки», вони ставили «каверзні» питання про Україну В. Маяковському, коли той приїжджав і читав свої твори в приміщені цирку на Миколаївській вулиці. І знов же це вони, студенти, селянські діти, приїжджали на літо з міст, з виру політичної боротьби, до себе на села і вливалися в селянську гущу, запалюючи й село тим, чим жили й вони самі — боротьбою за те саме: «геть від Москви!» Москва це бачила. Вона не могла цього не бачити. Вона прикривала все це стереотипним терміном «клясова боротьба». Але вона знала, що тут не в клясах справа. Вона чула, що гасло «геть від Москви!» — кричить уся Україна, всі її кляси. І вона розуміла, що цей крик не є тільки криком стихії. В цій «стихії» вона чула певні прояви якоїсь захованої від неї організованої сили. Вона знала, що така сила існує. Але як її викрити? А потім ще — викрити. можливо й не так тяжко, але як ліквідувати, і коли ліквідувати: то треба все живе покоління тогочасної України, а це значить викликати це покоління на герць, на боротьбу, на самозахист перед винищеннем. Отак стояла справа в ті роки. От чому Москва й вирішила провести це винищенння, але поступово, хитрощами й підступом.

А скритий рух ріс, розростався і просякав буквально в усі галузі життя. Просякав цей рух на віть до частин червоної армії. Тут треба пригадати, що в ті часи була побудована червона армія за принципом територіальності. Отже українці потрапляли, при відбутті обов'язкової військової служби, потрапляли в частини компактними масами,

потрапляли в частини розташовані на Україні. В армії були 21-річні хлопці з українських сіл, що здебільшого вже чули від своїх земляків, що вчилися по видах про те саме «геть від Москви!», про те, що Україна мусить боротись за життя своєї незалежності від Москви держави. Вони поприходили до армії з отим своїм негативним ставленням до комсомолу, із своїм, хай навіть поверховим, розумінням правди свого народу і своєї країни. Але оті сільські хлопці і тут не були самотніми. Разом з військовим вишколом, вони тут в армії вишколоувались щодо поглиблення національної свідомості, бо оті студенти, оті колишні середньошкільні, були між ними в полках, в дивізіях, сиділи в штабах.

Відчуваючи в той час брак командного складу, Москва тоді запровадила, як відомо, систему готування командних кадрів із молоді, що мала середню й вищу освіту і покликалась до відбуття свого військового обов'язку. Були тоді заведені сотні так званих однорічників. В тих сотнях за рік готували чотових (запасу). Але коли хто хотів, то, закінчивши рік служби і одержавши звання командира запасу — міг лишитись в армії і служити далі вже командиром, або ж іти до військових шкіл і робити собі військову кар'єру. Те саме було і з молоддю, що йшла до так званих полкових шкіл, що за рік випускали з просто грамотних хлопців молодших командирів, що їм надавалось право лишатись в армії та так званій «надтерміновій» службі районами. За браком освідчених в ті часи командирів-військовиків в полкових школах викладали здебільшого оті червоноармійці-однорічники. Взагалі однорічники тоді були в полках далеко культурнішою і найінтелігентнішою частиною кожного полку. Вони були серцем кожної військової одиниці. Вся робота в клубах та гуртках проводилась саме ними. Отже та українська частина «бойцов» червоної армії вийшла була з вишив і середніх шкіл, вони вже зводили «бої» з комсомолом і з цілою «новою» Москвою там, на фронті цивільної боротьби за Україну і її правду. Отже військо було для них лише новим, і то, як вони самі це відчували, найпотрібнішим тереном для продовження тієї самої роботи серед «бойцов» українського походження. Це вони й робили. Звичайно, про які не будь організації у військових частинах не могло бути й мови. Все робилось позаорганізаційними формами, але робилось і тут так, що це досягало потрібних результатів і давало певні наслідки.

Маючи на меті збройне повстання проти Москви на теренах України — «однорічники» провадили велику роботу серед грамотних червоноармійців українського походження, — щоб ті йшли до полкових шкіл і стали грамотними під військовим поглядом людьми на той час, коли це буде потрібним. Маючи на меті те саме, багато однорічників ішло до військових шкіл спеціального призначення, го закінчені терміну військової служби. Звичайно, не можна твердити, що у військових сферах, серед командного складу українського походження, не було того самого, що було в громадському житті й рядах КП(б)У — тобто того «націоналістичного ухилу», що його започаткували Шумський, Хвильовий, Волобуев. Було це й у військових сферах, і це відчувалося в житті полків і навіть диві-

зій. Ота сама територіальність примусіла була Москву і Українську Військову Округу комплектувати її штаби з людей українського походження, і ці станні давали напрямні в політично-виховній роботі в частинах червоної армії. вони інспектували ті частини й були їх господарями. От чому той, хто був у ті часи в червоній армії, не може не потвердити, що тоді відчувалось, що є якась прихована сила в штабах червоної армії, що скеровує армію в Україні в річище розуміння себе, як армії української. Я не берусь стверджувати, що в ті часи була якась військова організація, побудована за всіма принципами підільної організації. Але стверджуватиму, що були сили, були одиниці, серед високих рангів тоді в Україні, в червоній армії, що стояли на платформі відокремлення українського війська від війська московського. В армії — особливо серед однорічників — це було дуже поширене, і з цього провадилося навіть дискусії з тодішніми «політруками» московського походження. Не треба забувати, що українізація в ті часи була обов'язковою і для командного складу червоної армії розташованої в Україні — так само, як вона була обов'язковою і для наркоматів — і це давало можливість українським силам вести роботу навіть не ховаючись. Так, наприклад, у 8. стрілецькому полку 3. кримської дивізії, в полковій школі, з огляду на те, що в ній українців була переважаюча більшість, навчання більшості предметів провадилося українською мовою. Командир 2. батальйону Бабак — він же й командир сотні однорічників — розмови й виклади провадив виключно українською мовою. За військових співів — під час маршу — сам заспівував пісні, але обов'язково українські. З однорічниками він зрісся настільки, що був серед них не командиром, а найближчим товаришем. Можливо, це й стало причиною того, що після розкриття «націоналістичного ухилу» в КП(б)У його відіслали до Москви, в Академію Генерального штабу, а під час «чистки» армії по справі Тухачевського і Якіра його, як і багато тисяч командного складу, знищили вже в ранзі командира бригади.

Колись історія розкриє перед нами сторінки того нищення військовиків, і ми побачимо, що коли москалів нищили тоді за справжні або уявні намагання вчинити «палацовий переворот» проти Сталіна, то військовиків українського походження нищили лише тому і лише за те, що вони — українці. З тієї самої причини, що українці для Москви завжди були небезпечними — і сьогодні в лавах високого командування людей українського походження є, стосовно до відсотку людності, дуже «дуже мало». Цей момент треба нам використовувати при провадженні нашої української пропаганди серед українців советської армії в майбутньому. В ті часи і проти військовиків, як частини того, що самого покоління українського народу, Москвою був винесений присуд знищенню. Москві, підкresлюю, йшлося тоді про винищенння всього покоління, що носило в своїй свідості національну окружність і розуміння права жити самостійним державним життям. А виходячи з засад власної, необхідної витвореної моралі, що «ліпше знищити сотню невинних, ніж лишити при житті одного винного». Москва й запровадила винищенння всього того чого покоління українського народу.

В.А.Ш.

ПРОФ. Г. ВАЩЕНКО

Виховання дисциплінованості і організованості

(Уривок з недрукованої праці «Виховання волі і характеру», II. частина)

Відомо, що без дисципліни не може існувати військо, бо тоді воно обертається на анархічну озброєну банду, небезпечну для суспільства. Але дисципліни потрібно в усіх ділянках життя людини: в житті державно-політичному, громадському, в торгівлі, на підприємстві і т. ін. Не менше потрібна дисципліна і в житті особистому, де вона приймає форму самодисципліни.

Що таке дисципліна? — Це є організованість життя за певними принципами й правилами. Вона визначає в першу чергу ретельність у виконанні певних обов'язків і пляновість самого виконання. Дисциплінована людина в певний час стає до роботи і в певний призначений час припиняє її. В процесі праці вона застосовує ефективні методи, намагаючись досягти якнайкращих наслідків з найменшою затратою часу.

У війську на виробництві, в громадських і державних установах людина працює не сама, а разом з іншими людьми. При цьому кожний із співучасників спільної праці виконує якусь її частину. Організованість такої праці полягає в тому, що кожий із працюючих точно знає свої обов'язки і також точно й своєчасно виконує їх. Невиконання або несвоєчасне виконання обов'язків одним із працюючих може шкідливо, а іноді навіть і катастрофально відбитись на праці цілої групи людей. Так, напр., невиконання або несумлінне виконання своїх обов'язків розвідником під час війни може привести до загибелі цілий військовий загін. Так само недогляд і недбалство робітника, що стоїть біля паровика або електричної машини на фабриці чи заводі, може спричинитись до катастрофи на цілому заводі. Зрозуміло, що така організована дія групи людей, чи то у війську, чи на виробництві, можлива лише за тією умовою, коли цію дією хтось керує. Тому в поняття дисциплінованості входить також підлягання дії окремого члена групи вибраному або призначенному керівництву. Найчіткіше це виявляється у війську, де існує сувора субординація чи ступневість у підляганні керівниками, і кожний малий військовий відділ підлягає своєму командувачеві, а той, в свою чергу, підлягає командувачеві більшого відділу. Виявом цієї субординації є також віддавання частини, стояння струнко перед командувачем і т. і. В цивільній службі й на виробництвах таких виявів субординації нема, але вона суттю й тут залишається в силі, бо без цього на виробництві і в цивільних установах утворився б хаос.

Самодисципліна, себто організованість людини в своєму особистому житті й праці, теж вимагає певної субординації. Але це є субординація внутрішня. Вона базується, з одного боку, на свідомості власних обов'язків, а з другого — на свідомості і гієрархії вартостей. Самодисциплінована людина — це є людина, що зуміла привести своє внутрішнє й зовнішнє життя до певної гармонії, підкорити свою поведінку й переживання якісъ високій ідеї.

В педагогіці відрізняють дві форми дисципліни: свідому і несвідому, або внутрішню і зовнішню. Така різниця існує і в інших галузях діяльності людини — і на виробництві, і у війську, і т. і. Свідома дисципліна в основному спирається на усвідомленні людиною своїх обов'язків і розумінні доцільністі тих правил, яким вона підкорює свою волю. При такій дисципліні воля людини залишається свободною, бо вона, підкорюючись наказам керівника, разом з тим підкорюється собі, себто своїй свідомості й сумлінню.

Несвідома або зовнішня дисципліна спирається на страху кари за невиконання обов'язків або на бажанні одержати похвалу чи нагороду за виконання їх. Свідомість доцільністі правил, що регулюють діяльність, тут не обов'язкова і не грає великої ролі. Мало того, керівники, що застосовують таку дисципліну, вимагають, щоб підлеглі їм люди виконували накази, не міркуючи про підстави й доцільність їх, а лише тому, що наказ дано. Отже при такій дисципліні людина обертається на покірне знаряддя в руках керівника. Зразком дисциплінованості при такій дисципліні визнається такий вчинок підлеглої людини, коли вона не думаючи, без усякого вагання, виконує якийсь безглуздий наказ. Широко таку дисципліну застосовували в російському війську, особливо за часів Миколи I. З метою зламати волю підлеглих, при такій дисципліні широко застосовується кари, що часто бувають дуже жорсткими. Так, за Миколи I солдатів за невиконання військових приписів проганяли «сквозь стрій», (крізь ряди), при чому били їх великими палицями, в наслідок чого солдати часто вмирали. Тому цар Микола I увійшов в історію з ім'ям Палкіна (палка — палиця).

Що така дисципліна ламає, а іноді й нищить людську особливість, це не може викликати жодних заперечень; але чи забезпечує вона добре наслідки діяльності окремої людини або збріноти людей? — Численні факти доводять, що наслідки несвідомої дисципліни є скроминучі й ненадійні. Це треба сказати навіть про військову дисципліну, де точність і швидкість у виконанні наказів і безумовне підкорення волі командувача часто мають вирішальне значення. Військо, що йде в бій, не знаючи, за що воно воює, а лише тому, що за невиконання наказу чекає сувора кара, не надійне. При найменшому захитанні влади командувачів воно стає анархічним. Тим менший ефект дас механічна, зовнішня дисципліна на виробництві, а особливо на громадській роботі, де іноді буває тяжко перевірити конкретні наслідки праці. Значно кращі й певніші наслідки дає дисципліна свідома. Фактично вона об'єднується з самодисципліною і спирається на неї. Тому при ній буває непотрібною така пильна й постійна контроля, як при дисципліні несвідомій. Мало того, контроля мас тут зовсім інший характер, ніж при дисципліні несвідомій. Завдання її полягає головним чином не в тому, щоб

П. КУРІННИЙ

Місто Гумань

ГАЙДАМАЧЧИНА

(Продовження з попереднього числа)

XVIII стор. на Україні — це продовження піщення старих надбань українського народу двома змовниками — Польщею і Московією. Кожний з цих змовників хотів урвати собі з України найбільше земель з людьми. Люди бо єдино забезпечити могли свою працею і податком прибутковість земель. Кожний з хижаків хотів обдурити свого спільніка, позалаштунково робив підступи, шкоди та підбурював сусідів один на одного. Але на чому сходилися усі, це на тому, що Україну можна знищити лише, поділивши її на частини, розколовши її між на взаємне поборювання. Для того різними провокаціями бойові сили України включалися у власні сили нападників і за їх спину, їх руками зміцнювався ґрунт загарбників (всіх губернаторів, старост, генералів тощо). Так було в XVII стор., так продовжувалось і в XVIII стор. Коли гетьман Іван Мазепа року 1704-го фактично досяг об'єднання України під свою булавою, цар Петро I-й наказав йому віддати полякам Білу Церкву, а самому забратися геть з Правобережної України. Для царя тасмана угода про розподіл України діяла сильніш, ніж щасливий випадок поєднання України. Але успішному здійсненню домовленості змовників перешкоджав український народ і його лицарство — козаччина. Гуманщина в цих визвольних руках була на чолі.

Дуже повчальним епізодом під цим поглядом є український визвольний народний рух, що має називати Гайдамаччину або Коліївщину, що знайшла своє завершення, кінцеву фазу, на Уманщині в формі т.зв. Уманської різni, — спровокованої Москвою та Польщею. В ній загинуло від руки повсталого народу багато невинних людей, разом, правда, зі справжніми винуватцями з численними польськими катами-адміністраторами та емісарами.

Про події Уманської різni маємо два джерела пізнання фактів її: 1. мемуари, описи, літературні твори, літописи, записи тих, що постраждали (в даному разі тих, що так або інакше належали «винним» і «потерпілим») та 2. народні оповідання, поезії, записи, що в ідеалізованій формі від імені «скривдених» рисують події в ідеальній, а не реальній формі, поминаючи темні сторони подій. В залежності від того, на які з цих джерел спирається історик в своєму дослідженні, виникають різні концепції історичного освітлення подій і різні погляди.

примусити робітника чи вояка виконувати свої обов'язки, а тому, щоб відповідними вказівками допомогти йому краще ці обов'язки виконати. Тому при свідомій дисципліні робітники можуть з успіхом працювати навіть при послабленій контролі, а вояки можуть хорошо битись навіть тоді, коли їхнього командувача вбито.

Отже виховання української молоді мусить базуватись на свідомій дисципліні, органічно поєднаній з самодисципліною.

(Продовження буде.)

З першоджерел, які знаємо для пізнання уманської різni з боку потерпілих, можемо назвати такі:

1. Молитву-елегію пам'яті загиблих жидів 1768 р., що читалася в синагогах Уманщини в день річниці подій. В ній описано страждання жидів в ці дні.

2. Мемуари дочки губернатора Младоновича Вероніки Кребс, двох безіменних мемуаристів.

3. Записки Ліпомана, Тучапського, П. Младоновича, Мошинського.

4. Книга суда Коденського, що судив Івана Гонту і Гайдамаків та протоколи слідства, ведені регіментарем Стемпковським.

5. Ордери й рапорти полковника Уманського Ортинського, що грабував селян і купців при переїзді їх через кордон і складав донесення про дії гайдамаків.

6. Ордери російських губернаторів і емісарів з архіву фортеці св. Елізавети (Єлісаветград) та київського губернатора.

На підставі цих джерел в польській та російській історіографії та громадській опінії склався погляд про страшні злочини козаччини, гайдамаків та знищання над мирним населенням в Гумані, що підтримується в політичних цілях і досі.

З боку гайдамацького і народного джерелами є:

1. Народні пісні, думи й легенди про гайдамаків, що показують народні погляди на діячів громадського руху і священної боротьби за визволення;

2. Оповідання очевидців, зокрема «діда Курінного» — козака, що був в Умані і врятував дочку губернатора Младоновича від смерті, яке записав і видав М. Грабовський під назвою:

„Opowiadania dida Kurinnego”

3. Українські літописи того часу;

4. Фольклорний матеріал з часу Гайдамаччини, записаний Тарасом Шевченком в його поемі «Гайдамаки»;

„Ukraina! Zaporozie, czyli Historia Kozakow.” 1854. т. II.

5. Архівні джерела про місто Умань, стародавні пляни м. Умані, що дають об'єктивне тло для зrozуміння основних причин гайдамацького руху і участі в ньому Москви, Польщі та запоріжців;

6. Матеріальні пам'ятки, зокрема архітектурні, що дають рамки, в яких ці історичні події відбувалися.

От як визначає польський історик І. Чарновський (1854 р.) в праці:

причини і перебіг цього інциденту в ряді низки інших історичних конфліктів українського народу зі своїми соціальними і національними гибіттями, що відбулись на протязі довгих віків ще задовго до 1569 р. та 1768 р. Це свідчення для нас є особливо важливим, бо факти уманської різni подані так, як вони зафіксувалися очам поляка-сторінчача, ворожого Україні. Візьмемо цитати з праці І. Чарновського:

«Коли Західна Україна була повернута Польщі (з 1714 р.) і пани розібрали поміж себе П. маєтності,

тоді багато козаків перенеслося на лівий беріг Дніпра, інші залишилися як піддані магнатів», (стор. 299).

«Цар Петро поширив свою опіку над православними» (стор. 299).

«Жадібні намісники панів під покровом ретельності релігійної гнітили люд, вперто прив'язаний до віри своїх батьків, оббирали його, наїздили на нього, грабували, мучили». (стор. 299).

«Маршалок Пулавський, взявши полк кавалерії, наверував шляхи і увійшов до староства чигиринського, навертаючи люд до унії збройною рукою». (стор. 300).

«М. Яворський, архимандрит чигиринський в імені духівництва чигиринського вдався до єпископа Герасія Переяславського (тоді московської юрисдикції (П.К.), просячи благословення на повстання, яке було йому udілене». (стор. 301).

«Мельхиседек дав Залізнякові грамоту, написану золотими буквами, що названа була людьми «золотою грамотою» (в якій цариця закликала людей до повстання і обіцяла свою допомогу) (стор. 301).

«Банда назвала Залізняка своїм полковником і подалася дорогою Жаботинською на морд і знищенню». (стор. 301).

Як бачимо зі слів: «банда», «морд», «вешталися», автор історик не є прихильно наставлений до гайдамаків, але і він мусів признасти, що причиною гайдамаччини було здирство польських панів, грабіжництво, гнів, московська провокація, себто, боротьба соціальна для замаскування якої Польща і Московщина розпалювали релігійну ненависть. Натомість Московщина, використавши ситуацію політичного і соціального конфлікту Польщі для своїх політичних цілей, підбурила український народ до повстання іменем російської цариці, з її ж наказу взяла участь в придущенні цього повстання, за що одержала в своє посідання від Польщі частину земель України.

Далі він пише: «Шляхта і пани, не бачучи нізвідки допомоги, ховалися по замках і більш збройних місцях. Зі всіх боків з'їздилися до Лисянки, Білої Церкви, а найбільше до Гуманя. Залізняк, довідавши про те, постановив податися до тих військ і трьома ударами знищити всіх неприятелів-врагів. Залізняк сам подався на Гумань, а в інші місця послав своїх підручників (Лисянка, Біла-Церква, Гранів, Монастирище, Тетіїв, Даїв, Тульчин, Гайсин, Босівка, Жидачин, Ладижин). Міста були зруйновані, мешканці вирізані. Всі ці міста були вирізані вщент».

Найбільші події відбулися в м. Умані. От як їх описує той самий польський історик.

«Місто Умань було серцем маєтностів Потоцького, що охоплювали Уманщину на 150 верстов і одно з найбільших і найозброєніших в Західній Україні. Греки, армяни і жиди провадили в ньому багату торгівлю. В ньому жило 60 поселенців, що тримали на відкупі уманські добра і жили майже завжди в місті. В школі Василіян вчилося 400 учнів. 2600 козаків, утримуваних на кошти Потоцького, були охороною міста, до якого збіглося стільки жидів, що не могли уміститися в уманських хатах. Комісар графа, Младанович, одібравши у козаків присягу вірності, вислав їх проти козаків. Ко-

мандувачем полку був полковник Обух (шляхтич польський), але головною особою був сотник Гонта. Потоцький любив Гонту і Гонта був до нього прихильний...

Гонта, вийшовши за граници Гуманщини, став обозом в степу і чекав на ворога. Наприкінці 3-го тижня прибули до Гонти посланці від Залізняка з пропозицією, щоб він злучився з ними. В цей час в м. Умані поширилася чутка, що Гонта сполучився з Залізняком. Панство вимагало від Младановича відкликання Гонти і покарання його на горло. Младанович викликав Івана Гонту і всіх сотників полку на нову присягу, яку ті під насильством мусіли скласти. Повернувшись до полку, вони стали по боці Залізняка.

Після виходу козаків проти Залізняка гарнізон міста складався лише з 60 людей озброєних жідів, що стали на обороні стін. Незабаром з'явились війська Залізняка і Гонти, оточені повстанцями з народу. Вони негайно відкрили стрілянину на місто. Ректор школи Василіян закликав усіх до молитви і звелів дзвонити в усі дзвони. Повстанці зустріли картечним вогнем. Наступила ніч. На ранок знова розпочалися штурми і так тяглося кілька днів. У місті забракло води і жагу гашено напоями. Скоро вийшли запаси пороху і гайдамаки вдерлися до міста. Вулиці залилися кривлею. Тут загинуло 15 тисяч люда. Той день відомий під назвою Уманської різни».

«Залізняк став обозом під Гуманем, де день і ніч його банда бенкетувала і оголосила його гетьманом України і князем Смілянським, а Гонту полковником і князем Гуманським».

«На придушення Гуманського повстання король Польщі вислав региментаря Стемпковського, а Катерина II (заступниця православних!) від себе генерала Керечетника з полком. Керечетник, що мав довір'я гайдамаків як союзник і як посланець цариці, яка вступилася за скривджених, був запрошений до табору на бенкет і в часі бенкету обезброй гайдамаків, забрав з собою Залізняка, а Гонту разом з гайдамаками видав Стемпковському. Стемпковський стратив його в с. Сербах коло Бердичева».

Це оповідання про Уманську різню цілком розбігається з тим, що говорить український народ про цю подію і з тим, що фактично відомо з документальних джерел.

Що про цю подію думає український народ, найкраще ілюструють народні пісні, що збереглися в народніх устах з того часу.

От що він сівав про Максима Залізняка:

Літа орел, літа сизий попід небесами,
Гуля Максим, гуля батько степами, лісами.
Літа орел, літа сизий, а за ним орлята,
Гуля Максим, гуля батько, а за ним хлоп'ята.

Народ також зберіг стогад про місто Умань в часі Уманської різни.

Максим козак Залізняк,
Козак Запорожжя,
Ой виїхав на Україну,
Як повная рожа.
Обступили город Умань,
Поробили шанці
Та вдарили з сьоми гармат
У середу вранці.

ПРОФ. Ю. ГРИГОРІВ

Козацькі думи

За доби другої української державності, в героїчні часи козацьких походів проти турків, татарів і поляків буйно розвинувся в усій творчості нашого народу поетичний жанр дум, прекрасних зразків пісенного мистецтва, що оспівували звитяжність запорізьких лицарів, їх безмежну хоробрість і відвагу в обсцені рідного краю від численних займанців, славні походи через степ у татарські та польські землі і за море.

Своїм змістом і формою вони є продовженням на новому етапі славнозвісних українських «билин» княжого періоду, тих високомистецьких творів, що славили лицарські подвиги наших предків, оспівували славних державних діячів княжої України, зокрема Володимира Великого та його лицарів-багатирів — Іллю, Добриню, Микулу, та інших, які боролися з різними ворогами, зміями, велетнями, якими в народній уяві були дикі наласники — спевові наїзники. Коли народився багатир Вольга, розповідали билини, — «затремтіла мати сира земля, риба вся в глибину пішла, птиці злетіли високо під небо, тури та олені за гори пішли, вовки та лисиці — по лісах, соболі, куниці — по островах. «Оспівана в билинах кремезність Вольги — це образ непоборності, образ живучої сили українського народу, який впродовж цілих століть боронив рідні землі від навалі диких стелових орд.

Велика поетичність билин, прекрасний опис українських краєвидів, природи, докладний переказ подвигів княжих багатирів, виспівування князя і його столиці — Києва — сприяли великому поширенню цього поетично-пісенного жанру. При княжому дворі, як і в інших високих достойників княжої держави, неодмінно були гуслярі-співаки, що під акомпаніментом музичного інструменту-гуслів — співали билини. Під час урочистих прийнятті

Не одна бідна вдова
З громада втікала,
Не одна бідна мати
З дітьми розпрощалась.

Як бачимо, народ в Залізнякові бачить героя визволення від ворогів і грабіжників, з сумом і співчуттям згадує про події, що сталися в місті, симпатизуючи вдовам, матерям, дітям, тим самим підтверджуючи, що не всі загинули в Гумані, що багато врятувалося і чоловіків і жінок. Знаємо, що багато шляхти врятувалося з тієї, що перебувала в місті Умані, навіть дочка губернатора Младановича, бо залишила свої цікаві мемуари, в яких описує події до самого кінця й шляхи, якими вона врятувалась через самих повстанців. Саме місто Гумань і Гуманщина, як то видно з книги кагалу, не мало стільки жіздів, загибелі скількох оспівuje їх молитва. А кількість польської шляхти, що перебувала в Гумані, за підрахунком самого польського історика Чарновського також не була значною і складалася з тих, що створили тяжку кривду мирному українському населенню.

(Закінчення буде)

князів, бенкетів, свят та інших урочистостей, гуслярі з своїм виконанням билин були неодмінними учасниками двірських подій.

Цей лицарський героїчний епос з новою силовою розвинувся знову в козацькі часи, прийнявши форму «дум». Як у княжі часи гуслярі, так у ці часи кобзарі, бандуристи й лірики, під власний акомпанімент, стали виконувати «думи», сюжетом для яких служили тепер козацькі походи, подвиги запорозьких лицарів, їхнє перебування в полочі, втеча звідти, повернення на рідні землі.

Постали «думи» дуже давно. Перші згадки про них були в «Анналах» польського історика Сарницького з 1587 р., який зазначає, що загибель шляхтичів-братья Струсів у боротьбі з волохами в 1506 році була відображенна в піснях, які українці називають думами. Найдавніший запис думи був зроблений 1684 р. Це була дума про козака Нетягу.

Найстаріші думи обімають період до Богдана Хмельницького. В них оспівуються боротьба з татарами й турками. Часто темою таких дум було й перебування козаків у турецькій неволі. В цих так званих невільницьких думах, або плачах, зображенується побут козаків у неволі, їх туга за рідним краєм, тяжке горе, надія на визволення.

До нашого часу з цих старших дум дійшло чимало. Це — «Плач невільників», «Маруся Богуславка», «Втеча трьох братів з Озова», «Самійло Кішка», «Іван Богуславець», «Олексій Попович», «Соколя», «Брат і сестра», «Вдова і сирота», «Іван Коновченко», «Самарські брати», «Федір Безрідний», «Прощання козака», «Смерть козака на Кодимській долині», «Отаман Матиаш Старий», «Розмова Дністра з Дунаєм», «Козак-бандурист», «Петро Сагайдачний». Ці думи мають різну тематику. «Плачі невільників» зображені плач-молитву козаків-бранців у турецькому льоху. Мотив цієї думи прекрасно зобразив Т. Шевченко в своїй поемі «Гамалія». В думі «Маруся Богуславка» оповідається про українку, що стала дружиною турка і визволила українських бранців з неволі. Цей сюжет використали Пантелеїмон Куліш для своєї поеми і М. Старицький та М. Грінченко для своїх драм. Подібну тему про перебування козаків у турецькій неволі та їх визволення підносить дума «Самійло Кішка». В думі про втечу трьох братів з Озова показано невдачність двох старших братів, які мають коней і не хочуть взяти з собою молодшого брата, натомість навантажують здобич. Молодший брат іде в напрямку віток і шматків китайки, які кидають йому для орієнтації брати, що іхали кіньми вперед. Врешті він вже гине від утоми та виснаження, а двох старших братів забивають яничари. Ту саму подію переказує дума «Самарські брати». Святість благословення батька та матері і сила каїття послужили темою думи про Олексія Поповича. Славна перемога над турками лягла в основу думи про Петра Сагайдачного.

Молодші, або, інакше кажучи — думи пізнішої формaciї постали в часах воєн Богдана Хмель-

ницького і головним чином оспівують його перемогу над поляками, життя гетьмана та його оточення. Думи ці частково різняться від дум старшого періоду. Менше в них ліризму, натомість, по руч реалістичного відтворення подій і героїв, часто можна бачити гумористичне й сатиричне забарвлення.

Серед цих дум найбільше відомі: «Хмельницький і Барабаш», «Корсунська битва», «Похід на Молдавію», «Білоцерківський мир», «Смерть Богдана Хмельницького», «Козацьке життя», «Поєдинок козака Голоти з татарами», «Ганджа Андібер».

Темою дум про Богдана Хмельницького і Барабаша є покарання зради. В думі згадується про поневолення українського народу, в обороні якого виступили Богдан Хмельницький, Барабаш і Клиша, що почали писати королеві польському Владиславові, вимагаючи повернення козакам їхніх прав. Король настановив Барабаша в Черкасах гетьманом, Клишу в Білій Церкві полковником, а Богдана Хмельницького в Чигирині військовим писарем, гетьманові Барабашеві надсилає король і відповіді на їхні листи. Бажаючи допомоги козакам в їх тяжкому становищі, Богдан Хмельницький запрошує до себе Барабаша, під час бенкету намовляє його показати одержані від короля листи, щоб знати, яке його становище щодо козаків, і тоді відповідно діяти для здобуття козацьких прав.

Але Барабаш є прихильником мирної співпраці з поляками і хоче коштом поневолення свого народу, користуватись сам польським довір'ям. Він відмовляється від цих пропозицій Хмельницького, і той, поставивши свою метою будь-що-будь здобути королівські листи, відправляє до пані Барабашової свого служника з ключем, перенесем і хустинкою Барабаша, що після бенкету поклався спати, і доручає взяти в неї королівські листи, ніби цього вимагав сам Барабаш. Служник виконує доручення і привозить листи, з яких Богдан Хмельницький довідується про справжнє наставлення польського короля супроти козаків. Барабаш тим

часом хоче передати Хмельницького в руки поляків, як такого, що задумує повстання проти них. Ale вже пізно. Всенародне повстання проти гнобителів вибухає по всій Україні. Козаки руйнують польські фортеці, змішують з піском польську кров.

Барабаш — прихильник польської орієнтації — дорікає Хмельницькому, що той забрэв королівські листи від його дружини, і радить йому жити в згоді з поляками та користуватись тим, що вони дають. Богдан Хмельницький позбавляє Барабаша життя як зрадника, а його жінку й дітей відсилає в подарунок турецькому султанові. Дума закінчується обранням Богдана Хмельницького на гетьмана та славою, яку йому висловлюють козаки.

На матеріалі цієї думи написав Михайло Старицький свою драму «Богдан Хмельницький».

Творцями дум були учасники тих походів і битв, вони оспівували ті події, пізніше думи ширілися в народі. Мова в думах — широка, образова, описова. Характеристичною ознакою тексту є нерівномірність у побудові віршів, так що один рядок може бути з двох-трьох слів, а інший рядок — з цілого довжелезного речення. Однак у рецитації виконавця, при відповідній інтонації й павзах, зрівноважуються і не справляють враження незакінченості.

Про козацькі думи існує широка література. Багато творів нашого письменства постало під впливом дум. Ранні козацькі поеми Шевченка, драми Костомарова, поеми Куліша і Руданського, окремі драми Старицького, Тобілевича, Черкасенка, повість «Тарас Бульба» і новеля «Страшна помста» Гоголя створені під впливом козацьких дум, а так само й російські поеми декабристів Кондратія Рилєєва «Дума про Наливайка» і «Войнаровський».

Пробують писати думи деякі письменники і в наші дні. Прекрасні зразки вітчизняного героїчного епосу — думи, нема сумніву, виникатимуть і далі, вони оспівуватимуть наші змагання за визволення України.

Дума про Хмельницького і Барабаша

I.

Як із день-години

Счинилися великі войны на Україні,
Оттогді ж то не могли обіратись,
За віру християнську одностайно стати;
Тільки обібрался Барабаш да Хмельницький,
Да Клиша білоцерківський.

Оттогді вони од своїх рук листи писали,
До короля Владислава посылали.
Тогді ж то король Владислав листи читає,
Назад одсилає,
У городі Черкаському Барабаша гетьманом наста-

[новляє.

«Будь ти, Барабаш, у городі Черкаському гетьманом.
А ти, Клиша, у городі Білой-Церкві полковничим,
А ти, Хмельницький, у городі Чигрині хоть писарем

[військовим].

Оттогді ж то небагато Барабаш, гетьман молодий,
[гетьманував,

Тільки півтора года.

Тогді ж то Хмельницький добре дбав,
Кумом до себе гетьмана молодого Барабаша зазивав,
А ще дорогими напитками його витав,
І стиха словами промовляв:
«Ей, пане куме, пане Барабашу, пане гетьмане мо-

[лодий!]

Чи не могли б ми з тобою удвох королевських листів
[прочитати,

Козакам козацькі порядки подавати,
За віру християнську одностайно стати?»
Оттогді ж то Барабаш, гетьман молодий,
Стиха словами промовляв:

«Ей, пане куме, пане Хмельницький, пане писару
[військовий,

Нащо нам з тобою королівські листи удвох читати,

Нащо нам козакам козацькі порядки давати.

Чи не лучче нам із Ляхами,
Мостилими панами,

З упокоєм хліб-сіль по вік вічний уживати». Оттогді то Хмельницький на кума свого Барабаша Велике пересердіє має. Ще кращими напитками витає; Оттогді то Барабаш, гетьман молодий, Як у кума свого Хмельницького дорогої напитку [напивсь, Так у його і спасть поваливсь. Оттогді то Хмельницький добре дбав, Із правої руки, із мизиного пальця щирозолотий [перстень ізняв, Із лівої кишени ключі виймав, З-під пояса шовковий платок висмикав, На слугу свого вірного добре кликав-покликав: «Ей, слуго ти мій повірений, Велю я тобі добре дбати, На доброго коня сідати, До города Черкаського до пані Барабашевої при- [бувати, Королевські листи до рук приймати!» Оттогді то слуга повірений Хмельницького добре [дбав На доброго коня сідав, До города Черкаського скорим часом, пильною годи- [ною-прибував, До пані Барабашевої у двір уїзджав, У сіни вийшов, шлишок із себе скідав, У світлицю увійшов, — низький поклон поклав, Ті значки на скам'ї покладав, А ще стиха словами промовляв: «Ей, пані, каже, ти, пані Барабашева, гетьманова [молодая! Уже ж тепер твій пан, гетьман молодий, На славній Україні з Хмельницьким великих бенкети [вчиняють; Веліли вони тобі сії значки до рук приймати, А мені листи королевські oddati, Чи не могли б вони із кумом своїм Хмельницьким [удвох прочитати І козакам козацькі порядки давати?» Оттогді ж то Барабашева, гетьманова, Удариться об полі руками. Обіллюється дрібними сльозами: Промовить стиха словами: «Ей, не з горя-біди моєму пану Барабашу Схотілося на славній Україні з кумом своїм Хмель- [ницьким Великі бенкети вчиняти. Нащо б ім королевські листи удвох читати? Не лучче б ім із Ляхами, Мостицими панами, З упокоєм хліб-сіль вічні часи уживати? А тепер нехай не зрикається Барабаш, гетьман мо- [лодий, На славній Україні огнів та тернів ізгашати, Тілом своїм панським комарі годувати — Од кума свого Хмельницького». Оттогді ж то пані молодая Барабашевая, Стиха словами промовляє: «Ей, слуго повірений Хмельницького, Не могу я тобі листи королевські до рук подати, А велю я тобі до воріт одхождати, Королевські листи у шкатулі із землі виймати». Оттогді то слуга повірений Хмельницького, Як сі слова зачува,

Так скорим часом, пильною годиною до воріт од- [ходжав, Шкатулу з землі з королевськими листами виймав, Сам на доброго коня сідав, Скорим часом, пильною годиною до города Чигрина [прибував. Своєму пану Хмельницькому королевські листи до [рук добре оддавав. Оттогді то Барабаш, гетьман молодий, од сна уставає, Королевські листи у кума свого Хмельницького Тогді й напитку дорогої не попиває. [зглядає: А тільки з двора тихо з'їжджає, Да на старосту свого Кречевського кличе, добре по- [кликає: «Ей, старосто, каже, ти мій старосто Кречевський! Коли б ти добре дбав, Кума мого Хмельницького живцем узяв, Ляхам, мостицим панам, до рук подав, Щоб нас могли ляхи, мостиці пани, за блозоров [почитати.» Оттогді то Хмельницький як сії слова зачуває, Так на кума свого Барабаша велике пересердіє має. Сам на доброго коня сідав, слугу, свого повіреного [з собою забирає.

II

Оттогді то припало йому з правої руки Чотири полковники: Перший полковниче Максим Ольшанський, А другий полковниче Мартине Полтавський, Третій полковниче Іване Богуне, А четвертий Матвій Бороховичу. Оттогді то вони на славну Україну прибували, Королевські листи читали, Козакам козацькі порядки давали. Тогді то у святій день у божественній у вівторник Хмельницький козаків до сходу сонця пробуджає І стиха словами промовляє: «Ей, козаки, діти, друзі-молодці. Прошу я вас, добре дбайте, Од сна уставайте, Руський Очинаш читайте, На лядські табори наїзджайте, Лядські табори на три частини розбивайте, Ляхів, мостицих панів, у пень рубайте, Кров іх лядську у полі з жовтим піском мішайте, Віри своєї християнської у поругу вічні часи не по- [дайте.»

Оттогді ж то козаки, друзі-молодці, добре дбають. Од сна уставали, Руський Очинаш читали, На лядські табори на три частини розбивали, Кров іх лядську у полі з жовтим піском мішали. Віри своєї християнської у поругу вічні часи не подали. Оттогді то Барабаш, гетьман молодий, конем Плаче-ридає [з'їжджає. І стиха словами промовляє: «Ей, пане куме, пане Хмельницький, пане писару [військовий! Нащо б тобі королевські листи у пані Барабашевої [визволяти? Нащо б тобі козакам козацькі порядки давати? Не лучше б тобі з нами, і з ляхами з мостицими Хліб-сіль з упокоєм уживати?» [панами,

Оттогді то Хмельницький
Стиха словами промовляє:
«Ей, пане куме, пане Барабашу, пане гетьмане мо-
Як будеш ти мені сими словами докоряти, | лодий!
Не зарікаюсь я тобі самому з пліч головку, як галку,
Жону твою і дітей у полон живцем забрати, | зняти.
Турському султану у подарунку одослати.»
Оттогді то Хмельницький як сі слова заговорив,
Так гаразд добре й учинив:
Куму своєму Барабашеві, гетьману молодому,

З пліч головку, як галку, зняв,
Жону його і дітей живцем забрав,
Турському султану у подарунку одослав;
З того ж то часу Хмельницький гетьманувати став.
Оттогді ж то козаки, друзі-молодці,
Стиха словами промовляли:
«Ей, гетьмане Хмельницький,
Батьку наш, Зінов Богдане Чигиринський!
Дай Боже, щоб ми за твоєю головою пили та гуляли,
Віри своєї християнської у поругу вічні часи не
[подавали!»

ГРИГОРІЙ КОСИНКА

На золотих богів

Уже третій день, як ревуть гарматні бої над окопицями Медвина; гукає-сміється ворожа артилерія, — а за кожним її гуком піdnімаються до неба криваво-червоні стежки полум'я з селянських осель...

А недалеко, на Гордіенкових горбках, кипить жорстокий бій: старе й мале вийшло з села назустріч непроханому ворогу...

Б'ється селянська воля, умирає на своїх осьмушіках та обніжках, але боронить тілами, кров'ю свої оселі од армії Золотих Богів.

Клекотить бій, гарячий, червону крівцею вмитий...

— А наші?! Глянь, Параско, Чубатенко: „За мною, вперед!”

— Та-та-та!.. залопотів крилами смерти кулемет, а з рову:

— Ура, слав-а-а!

— Хлопці, ріж і бий!

— Дай кулемета! Сенька!

І летить... Чуб, як грива на вороному коню, розчісується на-лету вітром, в очах гартується залізо з кров'ю і — смага з піни на губах припала пилом, чорніє... летить соняшною курявою Сенька кулеметчик і — строчить умілою рукою по ворожих лавах...

А бій кипить... Ось уже пішли до бою з вилами, сокирами, а ворог — стіною — муром налягає, щоб розбити селянські ряди...

— Чорна короговка майнула на Козацькому шляху...

— З батареї б'ють!..

— З вилками на шлях!

Сіра курява пронизалась свистом куль, упала чорним шаром на обличчя людські...

— Прикладом гада!

Затримтіла під сонцем стеблом зомліла гречка — похитнулась назад...

— Ай!

Креще полум'я, іскриться, і в диму, як чорні примари, мріють над селом тополі, попелом припалі, жовта, язиката змія блискавкою пролизала дим і...

— Цю-у-уї цюв-уй... — співають кулі і рвуться пилами...

— Юшківці одходять і... куль немає... і...

Страшно, рішуче гукнув тоді до селян Чу-

батенко: „За погорілі наші хати, за кров братів і — волю нашу — вперед!...”

Якась невідома сила ревнула по звіриному з грудей селянських, підняла степом помсту і — пішли: окропили білу гречку з медами гарячою кров'ю, поцілували востаннє горби і...

Сонце здивоване стало: похитнулись вороги!

— Слава, слава! — покотилася луна ярками та долинами.

— Чубатенка нема...

— І тінь хрестом лягла на гречці...

— Цю-у-уї — цюв-уй... — співають кулі, рвуться пил горбами...

— Гей, хлопці, пшиницею до шляху: ворог нас обходить!

І побігли бойовики до шляху. А за ними Сенька — кулеметчик: вискочив на шпиль, стрічку нову в кулемет заклав, а тоді...

— Ой, хто ж оце так здоровово вціляє?..

Упав коло кулемета. Червона кров Сеньки полилась на потолочену пшеницю і гаряча-гаряча збігла стеблом на суху землю...

*

Заплакали села... Уже не чути, як гукає гармата: далеко-далеко одступило військо Золотих Богів, і на місці гарячих боїв селянської волі — лишилась чорна руїна, полита слізами, як дощем...

І тоді: озолотило сонце похмурі хмари на заході і втопило червону багряницю, як той сум у ставу, та й прослало над пожарищем... дивиться...

Чорна, обсмалена соха в клуні розп'ялась над кроквами, як мати над дітьми, а коло по-греба, он там, де танцюють золоті стріли сонця, хтось заломив руки і з мукою тихо-тихо чи до неба, чи до себе:

— В ногах лазила, цілувала руки, чоботи... Батьки рідні, не паліть... осінь іде... ви-ж — люде, так — ні-і...

Цілі улиці викошено огнем-косою. Чорні, поваляні хати, щербаті повітки і — все віками дбане добро, а в попелі — тлє горе матері...

— На Гордіенкових горбах... Сини в бою за волю лягли.

Хто зрозуміє їх вічне горе- журбу, ~~хто за-~~
гляне в їх золоті душі?...

Тільки вітер рве присмажений пісок з по-

пелом і кидає на стару драну свитку: кидає, прислухається.

У старій, драній світі стала серед двору мати Сеньки-кулеметчика:

— Згоріла. Троє малих дітей, як мишенят...
І старшого вбито...

— Стоїть пшениця потолочена, серпа просить, а вони кров'ю поливають...

Ой у полі жито — копитами збито...

— Xi-xi!

— Дочки, Парасю, бачиш під обніжком Сеньку з кулеметом?

— О, зараз з нами, тільки вночі, як голуб коло клуні пролетить: „Мамо, мамо!”

...Копитами збито жито...

— Почорнів, як головешка... А такий — хороший, молодий... Гей ти, Параско, моя невісточка?

— Пшеницю будем жати, як золото снопи класти, бо горобці п'ють. Як золото снопи класти...

Через лісу слухала сива тінь діда Андрія, слухала — плакала:

— Стерялась бідна з журби... Як чайка б'ється грудьми... О, знов:

Ой, не зорі з неба: горе.

Обхопила руками обгорілий стовп у воротах і страшно, нелюдським голосом, заспівала коло дітей:

Ой, голуб ти, сивенький,

Ой, скажи-скажи ти мені,

Де мій син молоденький?...

І замовкла, заніміла.

Легко повіяв вітер, далі притих, послухав горе- журбу матері і, здавалось, сам заплакав над потолоченою кінами пшеницею...

ГЕРТРУД ФОГЕЛЬРОЙТЕР

ДОСИТЬ НА ОДНЕ ЖИТЯ...

Легенда в орієнタルному стилі

В той час Тахот і Нікетіс жили в квітучих садах біля Нілу.

Сади тягнуться вгору по схилах горбів, на верхів'ях яких, у тіні темних пальм, стоять овіяні прохолодою жартіливих вітерців білі будинки. А внизу тече широкий глинясто-жовтий Ніл і пливуть поволі човни з темними вітрилами...

На пласкому даху будинку сидять невільники. Вони співають; монотонно і журливо падає їх спів у тишу вечора. Із кам'яної лев'ячої голови срібним променем б'є вода і наповнє басейн, по краях якого квітнуть стрункі, як свічки, жовті лілеї. В золоті цих квітів стоїть Нікетіс і вода відбиває мінливий тримісячний вид її. Її очі шукають Тахота, що, прислухаючись до співу невільників, лежить на червоних подушках під пальмами. Але Тахот не відчуває погляду, що шукає його... Нікетіс тихо повертається і йде.

Оце є все життя Нікетіс: служити і шукати Тахотового кохання. Вона простягає йому всі дари свого серця і він приймає їх, усміхаючись, але його власне серце залишається загорнутим і темним. Вона почула б його найтихіший поклик, але він не кличе її. Її простирається до нього рука залишається пустою. Він з радістю дивиться на її серце, що, як лист під вітром, раз темний, раз світлий, тримтіть між світлом і тінню. Але своє серце він тримає добре прихованим. Він затуляє його руками, береже від кожного дотику, навіть доброго, і залишається самотнім.

Одного дня, коливаючись, виходить на гору навантажена валка верблодів; пурпур і золото виблискують на сонці. Верхи на чорному жеребці — світлоокий красунь — сяйвонесний син Сонця. Це Тейо в'їжджає гостем у квітучі сади. Він бачить Нікетіс, схиляється перед нею і каже: „Я прибув, щоб скласти

тобі шану”. А очі його промовляють: „Яка ж ти гарна!”

Нікетіс, що досі, як королівська робітниця, служила, щоб здобути собі одне серце, стас тепер королівською господинею, володаркою — хай хоч іншого — серця. Вона, що дарувала себе всю, не маючи й подяки за це, бачить раптом, що її дари розцінюються як найдорожчий скарб і вона отримує за них більше, ніж сама дас: ціле серце.

Прегарною квіткою цвіте тепер Нікетіс, як ніколи раніш. В своє чорне, лискуче, як шовк, волосся вона вплітає перли, що їй привіз Тейо; її смугляві плечі ніжаться в прозорих шалях, що їх подарував їй Тейо... Тахот же лишається таким, як завжди: замкнений в зачарованому колі власної істоти, заплете-ним в тенета життя свого самітного серця, звернений до інших, не більше й не менше, ніж колись.

Одного вечора знову лунає спів невільників і вода відбиває тримісячний образ Нікетіс під високими стрункими квітами. Але коло неї стоїть Тейо і він каже їй, що кохає її. І Нікетіс в сп'янінні свого серця, що розквітає пишною квіткою, дас Тейові згоду піти за ним, як його королева.

Тоді ранком Тейо виїздить, щоб підготувати все до приїзду нареченої.

Ввечері, коли пальми стоять чорними сильветами проти золотого неба, Нікетіс іде садами в напрямку до гір. Її серце тривожне, як птах, що тужить за далеким льотом, але не знає своєї мети...

Коли вона підходить до кам'яного ослону, що його витесано з червоної скелі, вона знаходить там Тахота і тихо сідає коло нього. Далеко під ними лежать квітучі сади, білі будівлі... і чути лише скрип зачерпного колеса з Нілу.

Тахот питает її: „Отже, ти тепер покинеш квітучі сади?” І вона відповідає: „Так, я піду з них”. Її серце раптом б'ється, як божевільне, і вона гадає: Зараз він скаже: „Залишишь зо мною”. Але він нічого не каже; він лише пестливо проводить рукою по волоссі її, її, що сидить нерухомо, дивлячись просто себе, — пестливо, але так само далекий від неї, як завжди... По тому він підводиться і йде.

Раптом в Нікетіс постає повна тиша. —

РОСТИСЛАВ ЄНДІК

1944

Як тільки сонце поцілує гори,
А голубінь одягне темну синь,
Майно скривають люди до комори
І замикають до дубових скринь.
Сусіди забувають про роздори
Про межі, про гнівліве слово — гинь,
Яке горіло на губах у кума,
Неначе б він лиш про погибіль думав.

В прощанні на добраніч, заки смерк
Мохнату лапу ще не клав на поле,
Вони обіцюють, що якби смерть
Присовувалась, то село некволе,
Але озброєне і з-за смерек
Зуміє стрінути те панство голе,
Що рине з міст на квітчане село,
Немов би в нім відваги не було.

Коли батьки на спуст замкнули двері
І почали стругати счасть чи вісь,
Сици не дожидали вже вечері,
Лише збиралися в дрімотний ліс,
Де молодь скликувалась не в химері —
У полум'ї святім, яке заніс
У серце дух хоробрих предків з криці,
Як ще грів жар їх пожару столиці.

Кругом мертвецька тиша, слід застиг,
Де ввечорі кресалася робота,
Заколихався шум і хлопець — плиг
З подвір'я та хильцем поза ворота
Виходив; хоч читав немало книг,
Не відчував, не відчиняв він рота,
Аж в боротьбі почув, що він є пан,
Нехай, що світ прозвав його — Іван.

Пішла селом незрозуміла кличка,
То пес загавкав, то завив пугач:
Така в непосидючих дивна звичка,
Щоб весело іти, як вдарить в плач
Кохана, тримтячи, немов синичка,
Що йде по смерть її отчайний грач.
На круг обіймів вже нечуулі хлопці
І в хаті душаться, немов в коробці.

М'язисті, непокірні юнаки
Прямують в первісну, в стару діброву,
Стискають міцно зброю п'ястуки,
Простягши тіні в далеч пурпурову,

Кожного щось жене його дорогою до його мети. Вона весь час горіла у вогні жагучої туги, якій віддала все своє серце. Може цього вже досить на одне життя?

Темними горами і запашними садами вона простує вниз до Нілу. Здригнувшись, вона відчуває як вода охоплює її ноги. Ще трохи... і жовті холодні хвилі злучаються над її головою...

Переклала з німецької мови Р. Куріни

Як велетні, яких звели казки,
Далеко чує ліс, живу будову
Корчів роздер крилатий вовчий крик
На хруст галузки й гомоном поник.

В одвіт захаркотів сарнук глибоко,
Де віття вкрило лисину полян,
Прорізувало темінь бистре око,
А вухо вибігало вдаль, в туман,
Який міг скрити ворога під боком
І видати усіх в ганебний бран.
За шелест лиш дала пересторогу
Їм чата, відчиняючи дорогу.

Під дубом корінастим ватажок
Сидів і м'яв неспалену цигарку,
Юнацтво розляглось на моріжок,
Заслухане в наказ, що рвався шпарко
З його уст: „Нині чистимо Лужок
Від злющих наростів, сусідську сварку
Покінчимо на вічність. Постріл май
Дасть гасло, щоб розпочати бій.

Як завжди, так сьогодні — без пощади:
Не щадимо себе, для ворогів
Спадщинних теж розм'яклі засади
Не нам шукати, як наш чин доспів.
Не вб'єш ти гада, то тебе вб'ють гади,
Іх яд нераз визвольний зрив нам змів.
Крім правди, ми шукали виправдання
У тих, що знали тільки катування.

Такий наш жереб в долі та снаги
Не сміє бракнути, щоб хоч пороги
Нових хат ми побачили й з жаги
Не впали на окраїни дороги,
Якою нас ведуть прудкі біги
До вольного чертогу й перемоги.
У ворогів ще день, у нас лих ніч,
Але ясніша, бо країна — „Січ”.

Пішли, як буря, билися, як громи,
Коли карбують кряж крутистих скель,
Батькам не згащували посороми,
Стома пашеками на десять миль
Ревів вогонь і злизував хороми,
А хто не впав — губив майно і бриль.
Кроїв рудий гнів голубе склепіння
І кидав згарки в смерчене кипіння.

Дими смалили їх, скрипіла кров
Грудками просякала крізь опаску
Та груди поширяв предвічний зов,
На лиця насував величну маску,
А хто б їм серце дуже розпоров,
Знайшов би неодну блакитну казку
Про їх відчизну, золотистий лан,
Один закон, що вольний кожний стан.

Стояли б спалені міста і села,
Стирчав би комин, мов худа рука,
Та молодь пишна, горда і весела
Косичилася б цвітами вінка,
Храм замітали б золоті помела,
Цвіли б при хижах купини садка,
Красуні черпали б дзбанками воду,
Рівні їм не було б ніде на вроду.

Вершинне щастя дальших поколінь
Є дане не борцям, їм — січа люта,
З якої шлях веде у далечінь,
Щоб там не знали про рабів і пута,
Шоб чорну зненавиду, наче тлінь,
Згасили так, як кривду призабуту...
Великі будуть юнаки, хоч злочин
Веде їх всіх у світлий первопочин.

МИКОЛА ЩЕРБАК

В ДАЛЕКИХ ЗЕМЛЯХ

В далеких землях, як одбита птиця,
Ходжу тривожний по чужих столицях,
А серце рветься в сонячний свій край...
Часом прийду на голубий Дунай,
Замріюсь задивлюсь — і вже здіймає хвилі
Дніпро-Славута на Україні милій.
І, ніби вітер помахом руки,
Несе у Тендер сірі байдаки...
Або пройду повз Бранденбургер Тор,
І вже мені гремить свободний хор

Козацьких голосів, і Золоті Ворота
Стоять як вежі в Києві моїм,
І хоч минулому немає повороту,
Та чую я, немов могутній грім,
Гуркоче хвиля, звихрені вітрами.
І вірю я: ще час відкриє брами
Тих Золотих Воріт, і в марші бойовім
Сини повернуться в рідний отчий дім.
Я бачу їх засмаглі в сонці лиця, —
Героїв радо зустріча столиця.

Я. З. ПЕЛЕНСЬКИЙ

РЕЦЕНЗІЇ

Новітній Націоналізм в освітленні німецького автора

(„Гешіхте дес Націоналізмус ін Европа”, Ейген Лемберг, Штуттгарт, 1950)

«Історія націоналізму в Європі» Ойгена Лемберга, що є життєвою працею цього автора і з'явилася в 1950 році, повинна бути розглянена досить просто, тому що вона має дуже багато аспектів, з якими молоде українське покоління змушено ознайомитись і зайняти до них відповідне становище. Дві основні проблеми що даються викристалізувати через перечитання цієї праці, це, поперше, об'єктивний розгляд історії розвитку націоналізму, як духовій течії, а подруге, оцінка виглядів та можливостей цього напрямку.

Виходячи з засади, що націоналізм є структуральним принципом в Європі, автор старається відкрити духові підстави й причини, чому саме націоналізм став тісною основною підвальною в житті європейських націй і їх оформлення в національних державах. Цей структуральний принцип був спричинений властивостями і різноманітністю поодиноких націй, які розвивались і росли згідно з обставинами, що були викликані власні елементами раціонального думання, як також емоційним складником, що його теоретики націоналістичної школи називають «зв'язком крові», «душою нації», і т. і. Цілком правильно вбачаючи різницю між націоналізмом «гону» ідеологічним націоналізмом, автор ви-

ставляє твердження, що «тим вияляється цей ідеологічний націоналізм, як етична проблема в своїй цілій різноманітності й важливості. Як етична сила, яка зносить поодиноку людину понад себе, признача її до віданості спільноті, уздібнює до самоожертvennosti й героїзму, дас її життю зміст і ціль. націоналізм становить один із найвартісніших дарів, які Бог дав людям» (ст. 31). Рівночасно читаємо, що та сила мала також негативний характер, тому що вона перемінила Європу на певну «кількість малих, заздрісних, відмежованих і несхильних визнавати якийсь вищий принцип над собою, національних держав».

З'ясовуючи всі негативи та позитиви цієї духової сили, Лемберг приходить до переконання, що «націоналізм є однією з тих сил, які можуть рівночасно заклясти і богів з Олімпу, і демонів із підземелля». Ми іде повернемось до цих тверджень при оцінці цього твору, але насамперед спробуємо розглянути першу націоналізму, визначені в цій книзі.

«Античність і середньовччя»

Старинний світ, як кожна інша епоха всесвітньої історії, прагнув до єдності, це значить, до єдності в духовому, як також у структуральному розумінні

Кінець тієї епохи відзначився ще величезним розвитком і поширенням християнства. Класична філософія християнська віра не могли однак, здергати нових процесів, які витворювались на руїнах римської імперії (що була, згідно з найновішими дослідами, багато більше зрізничкова, ніж це бачили історики 19. століття).

В середньовіччі, яке змагало також до своєрідної єдності в «римській імперії германської нації», вине згадані процеси мали вже досить окреслений характер, мимо того, що значення й поняття нації не було ще оформлене. Принципом зрізничкованості були, властиво, відмінності племінні, які мали своє завдання у тій імперії. Однак із часом почали ті племена зростатися в нації, які протиставились намаганням «тевтонів», тобто властивих німців, перебрати на себе всю спадщину римської імперії, ляк також відповідальність за устрій та ієрархію Католицької Церкви. Це все не було ще запереченою «ордо» (ладу), навпаки, кожна національна держава, розвиваючись, шукала підстав та аргументів, щоб перебрати на себе ту імперію і заступити собою «римське цісарство». В основному, середньовіччя не шукало навмисне «дезінтеграції» своєї одностайності, навіть коли вона фактично вже не існувала. В останній фазі тієї епохи розуміння «нації» було все ж таки більше спрямоване на загальнолюдські завдання (а це — поширення та оборона християнської віри, створення нового, всеосяжного світогляду т. зв. схолястичної філософії, аніж на специфічно національні потреби). В Східній Європі цей процес був трохи відмінний, там складався також певний культурний круг, у процесі перебрання різних культурних, а також державних елементів з Візантії до київської держави. Цього, однак, не порошує Лемберг, і це складає одне з недотягнень його праці.

Новітні часи та розвиток націоналізму

На думку Лемберга, розвиток націоналізму був спричинений двома основними різновидами «народження нації». До першого треба відзначити, що, по розваленні середньовічного світогляду новими винаходами та досягненнями в науці, життя почало здобувати в щóраз збільшенному темпі нові площини думання. В державно-національному аспекті територіальна держава почала перетворюватись на національну державу, яка була збудована через династію, а властиво через особистість поодиноких королів, князів і т. і. Кожний з них старався піднести свою особу до сфери зустрічі з Богом, а тим знову узaleжнити своїх підданих. Реформація і зростаючі релігійні різниці цементували тих підданих в едину групу з дуже одноманітними інтересами. Завершенням, як також закінченням, цього сакраментального становища пануючої одиниці суспітності людності держави, була епоха абсолютизму. Перед тим, однаке, гуманісти почали оформлювати або, властиво, відновляти ідею держави. Ця остання, вкупні з особистим ставленням до пануючої одиниці, була однією підставою «народження нації», і то — з держави.

Другою і паралельною причиною того розвитку було «народження нації з мови, культури й ідеї», що, на нашу думку, має більше значення, як дер-

жавно-конституційний елемент, передусім у Східній Європі.

Це визнає й сам автор в розділі «Романтичний націоналізм» і висновок: «Можна сказати, що через різне діяння того погляду Європа була поділена на два круги: один — західній, де поняття нації є побудоване на політичній принадлежності до держави та на співдіянні в ній, і один — східній, де мова й культура репрезентуються, як рішальні моменти національного поняття» (ст. 207).

Це відродження відбувалось передусім у 18. і 19. століттях, мимо того, що вже гуманісти займались поняттям народів, і що в Західній Європі поняття й завдання деяких окремих націй (французької й англійської) були досить устійні. Ті нації не зазнали втрати власної держави та постійного національного поневолення, і через те націоналізм цих народів скоро перетворювався на імперіялістичний месіянізм. Погоджуючися з поглядами автора про значення мови й культури абіякої нації, не поділяємо його думки, коли йдеться про «ідею». Ідея «розіп'яті на хресті» Польщі і з цього виростаючий польський месіянізм, як також, напр., чеський «демократизм», можуть бути (з великими застереженнями) у важанні за елементи прогресивного націоналізму. Але який стосунок до націоналізму має формування в світі французької «цивілізації» або російського «страждання» — не є в автора уґрунтоване у відповідний спосіб.

Автор має здоровий погляд на проблему російського імперіялізму, чию теоретичну підставу — пансловізм Крамаржа — він глибоко аналізує. Він переводить дуже актуальну паралелю до сьогоднішнього большевизму і влучно питает: «Чи не повстала до життя в месіянізмі світової революції, та сама улюбленна думка слов'янофілів, мовляв, Росія через великий визвольний чин, (підкresлення наше — Я.П.) простуватиме на чолі народів і принесе їм нову епоху?»

Українське питання

Попри те, що автор не присвятив багато місця українському питанню в рамках націоналістичної проблематики, хочемо на цьому місці ознайомити докладніше з його думками та поглядами на українську справу.

В розділі про «народження модерної нації з мови, культури й ідеї» автор порівняно мало згадав про розвиток нашого національного прагнення. Це не можна, однак, вважати за вирішальне недотягнення, і то з причини перевантаження книги проблематикою націоналізму в інших європейських країнах. Важливішим і, на нашу думку, невіправданим є вбудування українського відродження в польську тематику. Лемберг невірно твердить, що 1. польські письменники вікривали українську народність; 2. потім українці піднеслись проти своїх «винахідників» (але ж такими поляки ніколи не були, нас не «винаходили» і не «відкривали»); 3. автор «натягнув» паралеллю між впливами німецької романтики, а зокрема Гердера, на східні народи та польськими діяннями супроти нас; 4. автор твердить, що саме з т. зв. Західної України (Східної Галичини) розривнувся український національний рух (а ми знаємо, що українське відродження відбувалося

спершу на східно-українських землях, звідки походять також теоретики національно-державницького напрямку — Міхновський, Липпинський, Донцов.

З другої сторони, треба визнати, що в книзі висловлено кілька дуже позитивних думок про нашу культуру, історію та літературу, до якої Лемберг зачисляє — як один з лише кількох нечисленних західноєвропейських вчених — «великого українця» Гоголя. Автор рівночасно твердить, що українське питання «є пробним каменем» для советської національної політики. Він дуже точно визначає наше становище супроти Москви та визнає вищу культуру кіївської держави, яка була «старша, близчча до Європи і культурно вища, аніж московська, що постала на кольоніальній землі, і виявлялась примітивною, варварською та напівтатарською. «Мимо різних невірних узагальнень, як також неточностей (напр., на ст. 222 в книзі говориться про «галицьку націю» в австро-угорській державі), погляд та підхід автора до нашого національного питання є в основі своїй об'єктивним, хоч автор і не спромігся з'ясувати ріст українського націоналізму в 20. ст.

Чи має націоналізм майбутнє?

У висліді своєї праці автор старається з'ясувати можливості націоналізму і твердить, що «епоха, коли Європа поділена на нації», і коли ті нації правлять за найголовніші найбільш зобов'язуючі групи. «наближається до свого кінця» (ст. 295). Тут, як у цілій своїй праці, автор робить одну важливу помилку, а саме: він не розрізняє між націоналізмом тих націй, які не мають або втратили свою державу і визначаються прагненням до державного буття, в якому кожна нація мусить нормально «віджить», а щойно потім може (але не мусить) перейти до федераційних комплексів, — і націоналізмом націй пануючих, націй-гнобителів і націй, які прагнуть творення імперії або імперіальних блоків, де націоналізм є засобом імперіалізму і регресивним моментом, якщо йдеться про змагання до свободи.

Коли б Лемберг зробив цей висновок, він напевно сказав би, що націоналізм має майбутність в Аргентині передусім у Східній Європі. В тих країнах націоналізм є аж до здобуття власної держави, однокім можливим і віправданим духовим постулатом, без якого нація ніколи не може вибороти собі власної державної волі.

З СУМІВСЬКОГО ЖИТЯ

КРАЙОВИЙ ЗІЗД СУМ'У В ПАРАГВАЇ

Хоч Крайовий Зізд СУМ'у в Парагваї відбувся ще в лютому ц. р. в Енкарнації все ж варто про цього сказати тепер, беручи до уваги віддаленість того краю від Європи та специфічні тамтешні обставини. Зізд відбувся з участю 26 делегатів з усіх осередків та почесних гостей. Після перегляду праці Крайового Комітету і схвалення його звіту за 1951 р., Зізд обрав нові керівні органи. До складу Крайового Комітету ввійшли: голова — В. Шумило (вже третій рік підряд), заст. голови — Т. Клічук, секретар і скарбник — В. Грейцарук, керівник орг. справ — І. Литвинович, керівник освітніх справ — Ант. Кущинський, члени для окремих доручень — Софія Кондратюківна і Ст. Галушка та члени (голови осередків): Копаниця, М. Корчевий, П. Товстий і Ю. Зарубій. До Крайової Контрольної Комісії обрано: голова — О. Долотович, заст. голови — К. Таранський і секретар — Г. Волинець.

Крім організаційних постанов Зізд схвалив ряд резолюцій-заяв, з яких наводимо найголовніші:

1) Зізд вітає пана Президента і Уряд Парагваю, а в їх особах весь парагвайський народ та висловлює йому заяву щирої лояльності й дякує за уможливлення чам вільно розвивати своє культурно-освітнє та громадсько-організаційне життя під охороною демократичних законів парагвайської держави.

2) З глибокою пошаною Зізд схиляє свої голови перед борцями за Віру, Волю й Самостійну Українську Державу, що полягли на полі слави або мучаться та гинуть в кайданах неволі найбільшого нашого і світового ворога — Москви.

3) Зізд палко вітає всю Воючу Україну, нашу який підписав лицар і Головнокомандувач УПА,

героїчу Українську Повстанську Армію, всі українські комбатанські організації, центральні суспільно-громадські українські установи, всі українські рідно-мовні шкільні установи і наших науковців та культ-світініх і громадських діячів та прирікає служити своєю організаційною, освітньою та виховною працею визвольним змаганням України.

Сумівці в Парагваї, О. Долотович і Р. Липин, пробують «запорожця»

4) Зізд посилає свій синівський уклін українській підпільній церкві та сарахам обох українських церков на Чужині.

5) Зізд вітає на теренах вільної землі Вашингтона Пан-Американську українську Конфедерацію та всіх її членів, як представантів всіх українських патріотичних організацій всієї Америки, а в сусід-

пій Аргентині вітас — товариства: «Просвіту» й Відродження».

6) З'їзд засилас свій побратимський привіт Центральному і всім Крайовим Комітетам і Осередкам СУМ'у, що широкою 9-тисячною лавою й організованими з'єднаннями в 15-ти країнах світу з одностайною думкою про Бога й Батьківщину служить славному майбутньому України.

З'їзд пригадує тій нашій молоді, що ще не вступила в сумівські ряди, заклик Всюючу України, що потім склав своє життя на вівтарі вічної слави України — генерал Т. Чупринка—Шухевич. Той заклик кличе українську молодь за кордоном «іти в авангарді визвольної боротьби, бути високо організованою, активною і ідейною, здобувати освіту, зберігати себе перед розкладовими впливами, які розхитували б її ідейність та підтримали б моральну стійкість». Тому З'їзд закликає решту неорганізованої ще в рядах СУМ'у української молоді спільно здійснювати цей заповіт, бо тільки в лучності сили запевнений успіх нашої праці і боротьби.

Останню резолюцію схвалено пальмами акламаціями. З'їзд закінчується співом українського національного гімну.

Делегати підсилені духом та піднесеним патріотичним настроєм понесли нове надіннення до праці за Бога й Всюючу Україну до своїх даліших розкидань по пралісах осередках СУМ'у.

Ант. Кущинський

ІІІ-ИЙ КРАЙОВИЙ З'ЇЗД СУМ'У В НІМЕЧЧИНІ

Мюнхен, ІСС. 7-8. червня 1952 року в Мюнхені відбувся ІІІ-ий Крайовий З'їзд Спілки Української Молоді в Німеччині. У З'їзді взяли участь умандротовані делегати від 14 Осередків та близько 50 учасників сумівців й гостей. Не зважаючи на важкі побутові умови та фінансові труднощі, делегати

заристь і центральних установ. Окремо з'їзд вітали представники німецької організації молоді «БДЙ», котрі особисто взяли участь в початковій частині З'їзду.

З'їзд першого дня своїх нарад вислухав доповідь проф. Шульги, яка викликала широку й живаву дискусію.

Другого дня З'їзу голова уступаючого Крайового Комітету, друг В. Леник, склав звіт з діяльності Крайового Комітету, вказавши на труднощі, серед яких дсводилося працювати Крайовому Комітетові та Осередкам СУМ'у в Німеччині продовж остан-

Члени Осередку СУМ'у в Кляйнкець (Німеччина) складають сумівське приречення

нього ділового року. Та все ж, не зважаючи на труднощі і перешкоди, Спілка Української Молоді в Німеччині виявила чимало успіхів, що дас право назвати СУМ найактивнішою українською громадською молодечою організацією на терені цього краю. СУМ в Німеччині нараховує тепер 278 членів, які оформлені в 15 Осередках.

Після схвалення абсолюторії обрацо нові органи Крайового Комітету в складі:

Крайовий Комітет: мгр. Шаршаневич Володимир — голова, Марченко Іван — заступник голови і керівник відділу виховання і освіти, Холявка Іван — секретар, Кудрик Володимир — керівник організаційного відділу, Чорний Іван — керівник відділу Юнацтва, Петрух Ярослав — керівник фінансового відділу, Трач Михайло — керівник відділу міжнародних зв'язків, Павліченко Петро — керівник відділу фізичного виховання. Назола Володимир і Бідяк Богдан — запасні члени.

Контрольна Комісія: Леник Володимир — голова, Кот Михайло і Сушко Василь — члени, та Тицький Михайло і Кірік Микола — запасні члени.

Товарицький суд: Яременко Микола — голова, Запорожець Олександер і Щішкевич Теофіль — члени, та Стусь Богдан і Щур Іван — запасні члени.

Після обрання керівних органів З'їзд обговоризав ряд актуальних питань, що стосуються діяльності СУМ'у в цілому та СУМ'у в Німеччині зокрема. Найголовнішими з них були: організація доросту та Юного СУМ'у, боротьба з асиміляцією, що загрожує нашій молоді не тільки в заокеанських країнах, але й в Німеччині; питання систематичної виховно-

Зустріч членів Осередків СУМ'у з Ділінгену та Ульму в дні 25. 5. 52, що прибули роверами до м. Гінцбург (Німеччина), щоб спільно вшанувати пам'ять отамана Симона Петлюри і полк. Євгена Коновалця

прибули з усіх сторін Німеччини та навіть з найбільше віддалених осередків. З Осередку СУМ'у в таборі «Валька», віддаленого приблизно на 200 км від Мюнхену, п'ять сумівців прибули роверами.

З'їзд одержав призітання від 25 українських то-

сесвітньої праці сумівської молоді; розгортання діяльності СУМ'у назовні та активізація нашої молоді на відтинку міжнародних зв'язків і т. ін.

З'їзд схвалив резолюції, що віддзеркалюють напрямні діяльності й актуальні завдання СУМ'у в Німеччині. Ось головніші з них:

1) З огляду на стабілізацію відносин серед української еміграційної спільноти в Німеччині та наявності доросту поза рямцями молодечих організацій, доручачеться Крайовому Комітетові та Осередкам СУМ'у застосувати свою працю на відтинку організації української доростаючої молоді в рядах Юного СУМ'у та боротися з денационалізацією.

2) Поглибити виховно-вищільну працю в осередках та ланках в дусі ідей СУМ'у та українських національних традицій.

3) Стверджується доцільність скликування Крайового Комітету СУМ'у ідеологічних конференцій, принайменше раз і пів року, для розгляду та поглиблення питань світоглядового і ідеологічного характеру.

4) На відтинку зовнішньої діяльності змінити та поширити дотеперішні зв'язки з німецькою молоддю та іншими чужинецькими молодечими організаціями на терені Німецької Федеральної Республіки. При цьому ознайомлювати чужинців з боротьбою на рідних землях та приєднувати прихильників для української визвольної справи. По змозі посилити зв'язок з молоддю поневолених Москвою народів.

5) Згідно з постановою IV-го Конгресу СУМ'у, розгорнути діяльність на відтинку фізичного виховання.

6) Влаштовувати політичні, фахові і т. і. вишколи.

До характеристи З'їзду треба додати, що З'їзд відбувся в надзвичайно дружній та діловій атмосфері, з численною участю делегатів та гостей. Надзвичайно річевий та діловий підхід делегатів З'їзду до питань діяльності СУМ'у, дає запоруку дальншого росту Сумівського Руху.

СУМ НА ЗОВНІШНЬОМУ ВІДТИНКУ

Мюнхен, (ICC). Активізація діяльності СУМ'у на зовнішньому відтинку приносить чимраз нові й нові ссяги для СУМ'у та для всієї української спільноти. Цим разом успіх був на відтинку співпраці з німецькою молоддю. Одна з їхніх численних організацій — «БДІ», відома вже як найактивніша в боротьбі з комунізмом, запросила СУМ взяти участь в їхній зустрічі, що відбулася у Франкфурті 1-2. червня ц. р.

Понад 5.000 учасників з Німеччини та гостей з усіх європейських країн приїхали на зустріч. Між ними також два представники від СУМ'у, які зайняли свої місця як рівні з рівними. Два дні тривала зустріч, в програмі якої були не тільки розваги, а й політичні дискусії та віче, з участю німецьких послів та представників АБН.

В дискусіях, між іншим, багато порушувалась справа України та інших поневолених народів.

З окремим привітанням звернулася до наших представників німецька молодь під час мистецького конкурсу, де між іншим одна група німецької молоді в Гессені заспівала українську пісню «Ой з Етвеге в Гессені».

Під час і після зустрічі наші представники (Голова Крайового Комітету в Німеччині і Голова Осередку

СУМ'у в Франкфурті) провели розмови з представниками центрального і краївих керівництв «БДІ» та нав'язали з ними зв'язки. В спільніх розмовах вирішено наладити тісну співпрацю між СУМ'ом і «БДІ».

В. Ленник

Мистецька група відділу «БДІ» з Етвеге (Німеччина), що під час антикомуністичної маніфестації німецької молоді у Франкфурті привітали українських делегатів українською піснею.

ЕКСКУРСІЯ ДО ИСТОРИЧНИХ ПАМ'ЯТОК

Осередок СУМ'у ім. гетьмана Богдана Хмельницького в Кольонії Ітанга в Парагваю, спільно з «середком ім. «УПА» в Ельдорадо та «Запорозької Січі» в Енкарнаціоні та з остями — членами Прог

світи» відбули туристичну прогулянку до парагвайських історичних руїн «Тринідад», занедбаних тепер решток, колись величніх будівель сзуїтського ордену, за часів сзуїтської комуністичної держави в Парагваї в 18 столітті. Ініціатором, організатором та «душею» прогулянки був друг Андрій Николайчук, він же керівник сумівської духової оркестри, яка також взяла участь.

По огляді руїн наші туристи дісталися до річки Катварі і на її березі засіли до спільног обіду, а потім відбулася спільна товариська забава.

З українськими піснями, задоволені з прогулянки, молодь поверталася до своїх колоній, до своєї щоденної праці на плянтаціях бавовни, маїсу, жерби.

Волинянин

Голова ЦК СУМ відвідує Осередки СУМ-у в Канаді

(Інтерв'ю кореспондента «Гомону України» з Головою ЦК Спілки Української Молоді, п. О. Калинником)

З-го травня ц. р. прибув до Канади Голова Центрального Комітету СУМ'у п. Олекса Калинник, щоб там зустрітися з членами Крайового Комітету СУМ'у та сумівською молоддю й українською громадськістю та щоб пізнати тамтешні умовини праці СУМ'у, її можливості й потреби.

Перших днів побуту Голови ЦК СУМ'у в Канаді кореспондент часопису «Гомін України», п. М. Яр. провів з ним ширшу розмову на тему діяльності СУМ'у. Нижче поміщаємо важливіші уривки цієї розмови:

Запит: Як Спілка Української Молоді вирішує проблему молоді на еміграції та що в тому напрямку робить?

Відповідь: На мсю гадку, проблема молоді — це наша найважливіша внутрішня проблема на еміграції. Набагато, може, важливіша від всяких наших внутрі групових спорів і т. п. справ. В позитивній розв'язці цього питання скривається питання нашої сили на дальшу мету, лк теж питання збереження підростючого нового покоління, яке часто вже не бачило і не знає рідної землі. Спілка Української Молоді веде працю по лінії напрямних, що були досі схвалювані і переглянуті на конгресах СУМ, зокрема відповідно до постанов IV Конгресу СУМ, що відбувся в січні ц. р. в Бельгії. СУМ прагне до того, щоб зберегти для українства всю нашу молодь, ціле підростаюче покоління. Ми протиставимося всім негативним впливам, на які наражена наша молодь на чужині, ми хочемо виховати нашу молодь на добрих українських патріотів і на добрих громадян на твердих засадах християнської релігії. Ці наші пляни ми намагаємося проводити в тісній співпраці з іншими українськими організаціями, зокрема і передусім з українськими Церквами. Вважаємо, що на чужині в будьякій країні найміцнішим чинником, довкруги якого об'єднується і гуртується все, за дуже незначними вийнятками, українство, є і остануться наші Церкви. СУМ намагається втримати нашу молодь в постійному духовому зв'язку з Батьківчиною, тому ми постійно інформуємо нашу молодь про Україну, її визвольну боротьбу, плекаємо в нашої молоді гордість на своє національне походження, пістизм до національної традиції. Попри те, ми ніяк не забуваємо про те, щоб наша молодь добувала фахове знання, щоб вчилася.

Запит: СУМ, як нам відомо, бере теж активну участь в справі популяризації українського візвольного руху та в працях міжнародних організацій молоді. Чи можете подати про те якісні інформації?

Відповідь: Спілка Української Молоді присвячує дуже багато часу і зусиль теж тій ділянці праці, про яку запитуєте. Ми можемо бути вдоволені з помітних успіхів по тій лінії. СУМ має постійні зв'язки з Світовою Асамблесю Молоді при ОН, генеральний секретаріят якої находитися в Бельгії, з Союзом Європейської Молоді. СУМ брав участь в ряді міжнародних молодечих конференцій, на яких виступали наші делегати з доповідями і

були активні в працях комісій. СУМ займається постійним надсиланням наших чужомовних видань, як теж і наших молодечих видань, до 140 молодечих централь світу і так само ми одержуємо від них іхні всякі публікації. За останній час СУМ брав участь через своїх представників в конференції Союзу Європейської Молоді в Штрасбурзі, Франція, а також в зустрічі європейської молоді біля Кельну, Німеччина. Наш представник взяв участь в конференції молодих публіцистів і журналістів Європолі, що відбулася в Німеччині між 20 і 27 квітня ц. р. Зовнішній Відділ ЦК СУМ'у нав'язав контакт з загальнонімецькою католицькою організацією та з іншими молодечими організаціями тієї країни. ЦК СУМ вже запрошений взяти участь у загальнонімецькій конференції молодечих організацій, що відбудеться січні ц. р. Маємо вже запрошення через СУМ в США, взяти участь у протикомуністичному конгресі вільних народів, що відбувається в Лондоні, Велика Британія, між 6-12 травня ц. р. заходами організації Комон Коз.

Поряд з тим наш представник візьме участь на іншій протикомуністичній конференції, що відбудеться в днях 5-7 червня ц. р. у Великій Британії, при співчасті відатчих політичних і військових діячів окремих держав і де мають виступати теж російські політичні діячі.

Думаю, що нашому представникові там прийдеться звести гарячий бій з виразниками російського імперіалізму. ЦК СУМ заплянував і вже підготовляє міжнаціональну протикомуністичну маніфестацію у Манчестері, Британія, бо в м. Шіфельді на 1-ше червня має відбутися фестивал комуністичної молоді. Надімося там дати відсіч комуністам в інтернаціональному масштабі і предемоструємо там справжні прағнення народів, поневолених советською Росією. З інших європейських країн ЦК СУМ має добре наладжені контакти в Бельгії, зокрема з тамтешнім міністерством; що відає справами молоді.

Нашу діяльність зустрічають з люттю комуністичні і прокомуністичні групи в окремих країнах. Іхня преса клеймить нас всякими можливими очорюваннями, але все це тільки засвідчує, що ми, наша організація, створює їм поважну загрозу в іхній зрадницькій діяльності, як п'ятої московської колонії. У Великій Британії, наприклад, комуністичний «Дейлі Воркер» вже двічі нападав на СУМ. В останній статті ця комуністична ганчірка писала про те, що «СУМ покляється скинути народній уряд в Україні». Це ствердження ми цілком підтримуємо, бо і справді, ми підготовляємося, щоб отої «народній уряд» в Україні скинути.

Я тільки в дуже загальніх нарисах подав інформацію про діяльність СУМ'у на зовнішньому відтинку і тільки про ту, яка проходила під безпосередньою контролю ЦК СУМ. Додам тільки, що паралельно дуже оживлену діяльність проявили теж Крайові Ксмітети СУМ'у, в тому теж в Канаді, чи США. Хочу ствердити тільки, що вклад СУМ'у в тій ділянці роботи таки справді чималий і є всі дані припустити, що праця в тому напрямі буде тільки поширюватися і скріплюватися.

Юнацький Світ

Додаток для Юнацтва Спілки Української Молоді

ЮНАКИ І ЮНАЧКИ, НАШІ МОЛОДІ ДРУЗІ!

У цій ділі «Юнацький світ» ви знаходите цікавий матеріал для читання: оповідання, поезії, розповіді про історичні події чи людей, новини з досягнень науки, нариси з історії України.

Ми хотіли б знати, що Вам найбільше сподобалося з прочитаного; пишіть нам також, про що б ви хотіли читати, що Вас найбільше цікавить.

Одночасно запрошуємо Вас присилати для «Юнацького світу» свої дописи, уривки з записок-щоденників, свої поетичні спроби, оповідання, тощо. Кожний особливо вдалий твір буде опублікований на сторінках Вашого відділу в журналі. Писати треба стисло і цікаво, пам'ятаючи, що Вас читатимуть тисячі юних друзів.

Редакція

О. ОЛЕСЬ

РАНОК, РАНОК!...

Ранок, ранок! Час світання...
О, який прекрасний час!
Криком щастя і страждання
Україна кличе нас.

Голос страдниці лунає,
Голос Матері, сини,
Під корогви Вас скликає
Стати в грізні буруни.

Час горіння... час світання,
О, який прекрасний час!
Криком щастя і змагання
Україна кличе нас!

Л. П.

Найкраща нагорода

(Оповідання моряка)

Я служив тоді на японському пароплаві „Токіо”. Цей пароплав не возив ні пасажирів, ні вантажу; нашим завданням було рятувати потопаючі кораблі.

Однієї осінньої ночі, коли в морі лютували шторми, капітан пароплава одержав повідомлення: за 40 миль від Нагасакі — міста, де ми стояли в порту — потерпів аварію московський корабель без назви, позначений на борту тільки цифрами I.

За кілька хвилин загули потужні мотори нашої гостроносої щуки, яку ми поміж собою звали „Токіо”, — і ось ми вже в морі. Ой, яке ж воно люте, те Японське море! Хвили бились одна об одну, біле шумовиння аж підлітало в повітря, під хмари, бо ті темні буревіні хмари летіли прямо над водою; здавалося, от-от намокнуть — і впадуть на море.

Над ранок ми таки добралися до потерпілого корабля. Це була стара московська торговельна шкапа і було дивно, як вона все-таки, ще трималася на воді. І-й дуже накренився на лівий бік, вода вливалася в нього крізь діру в борту. А ту діру вибив уламок парового казана: казан вибухнув, мабуть був старий, перегорілий.

Так от ми на шлюпках дісталися на борт І-го. Москалі думали, що ми всі японці. Показують руками, мовляв, заберіть нас до себе на корабель, а цей потопіть, бо не відомо скільки він ще буде триматися на воді — вночі може наткнутися на якийсь корабель і потопити його чи пошкодити при зударі.

Наш капітан був дуже суворий. На чужому кораблі він заборонив матросам і слова

сказати. Тому і я мовчав, хоч і знат по-російськи і міг би за перекладача бути.

Тим часом наші шлюпки перевезли московських матросів із корабля так швидко, що я мало кого з них і побачив, а поговорити і зовсім не встиг. За годину я бачив з борта I-го, як до нашого „Токіо” підійшов другий рятувальний корабель і забрав до себе потерпілих московських матросів та їх невеликий вантаж. А ми працювали на потопальному I-му.

Є в моряків такий звичай: якщо корабель потерпів аварію, потопає і нічого вже з ним не можна вдіяти — тоді треба корабель затопити, а самому рятуватися. Бо й дійсно, подумайте собі: уявіть, що по вулиці їде авто без шофера; недовго воно проїде — наїтнеться чи на людей, чи на будинки. Так і в морі, бо і в морі є свої невидимі дороги для кораблів. Якщо корабель так пошкоджений, що ним уже не вкериш — пускай його на дно, а сам рятуйся як знаєш!

Ті москалі так і зробили. Вони вже були напевно в порту Нагасакі і думали, що ми теж скоро підійдемо, що ми вже потопили їхнього I-го. Але японець-капітан був не з тих, що топлять. Не даремно він на рятувальному кораблі життя прожив. Він оббігав з матросами ввесь корабель, все швидко оглянув і наказав: „Привезти з „Токіо” дошки і брезент, латати по-змозі пробиту діру, намагатися за всяку ціну рятувати I-го”.

Ми взялися за виконання наказу; латали пробитий бік, випомповували воду. Я працював унизу, в тюрмі, і нічого не бачив, що діється нагорі. Мені просто сподобалася та боротьба з стихією, з натиском води. Мокрі й зголоднілі — ми не чули ні холоду ні голоду за працею. Ми зрозуміли: капітан хоче спробувати врятувати потерпілий корабель.

Довго тривала тяжка праця. Я згубив лік

часові. Перевтомлених заміняли інші, свіжі. І стару, випомповану нами воду — заміняла нова, свіжа. Отак ми й стояли в тюрмі корабля на поєдинку: люди і море. І ми встоюли!

Від швидкої й тяжкої праці відрівав нас оклик:

— Кидай, хлопці! Ми приїхали!

Коли ми видерлися драбинками нагору наше здивування і радість побачили, що ми вже в порту Нагасакі! Виходить, під час нашої праці в 1-му, наш „Токіо” буксирував 1-го — і щасливо дотяг його до порту. Нас вітала юрба людей з берега, як справжніх переможців моря.

Отак наш капітан став власником московського корабля. Бо в морі є закон: покинув корабель — не кажи, що він твій. Упертістю, спрітністю і точним розрахунком, капітан рятувальника „Токіо” переміг долю і зможість дотопити 1-го, він його врятував.

За кілька днів капітан викликав нас на палубу і кожному вручив чималу суму грошей. Він продав 1-го якісь корабельні компанії і, як бачите, відзначив і нашу працю. Ті гроші — була наша нагорода.

Але найбільша нагорода ще чекала мене того ж дня. Зійшовши з „Токіо” на землю, я пішов у портову таверну. Вже на порозі я почув якісь знайомі слова, знайому мову. Став, прислухаюся: говорять по-українськи! Я кинувся до моряків і, не можучи й слова промовити, міцно їх обняв усіх трьох, так як зміг охопити руками.

Це було трьох українців — моряків з 1-го. Прибувши на берег, вони покинули московську компанію і вирішили триматися разом. Нашій радості не було меж. А для мене це була найбільша нагорода: врятувати аж біля Японії земляків-українців та ще й заприятелювати з ними на все життя.

ГЕРАСЬ СОКОЛЕНКО

КОЛИСКОВА ПІСНЯ

Сонечко ясненьке,
Сонечко тепленьке
Спать пішло у гай.
Спи мое малесеньке,
Спи мое ріднєсеньке —
Баю, баю, бай...

Нічка сипле зіроньки
І встає з-за гіроньки
Місяць золотий.
Я ввесь час не спатиму,
Тебе колисатиму,
Сину мій малий.

Батько твій за горами
Б'ється з лютим ворогом,
Захищає край.
Ти ж не плач, малюсеньке,
Спи мое гарюсеньке,
Баю, баю, бай...

Будь гордий, що ти — Українець

Від доісторичних часів українці населяють землю, яка колись звалася Русь, а з дев'ятого століття — Україною.

Український народ протягом віків змагався з ордами, що йшли із Азії на Європу: з печенигами, хозарами, обрами, татарами. За племіна України збереглися чудові європейські міста: і Віден, і Варшава, і Буда-Пешт, і Прага... Нашої столиці — Києва — ніхто не боронив, крім нас самих. А Київ також є і буде навіки.

Український народ протягом віків змагався рукою з північним московським зайдою — большевизмом. Але Українській Державі тоді ніхто не допоміг і большевики — москалі окупували Україну. На це відповів український народ новою боротьбою, що привела аж до створення безсмертної Української Повстанської Армії.

Чому вороги нападають на Україну? Бо українська земля багата, підсоння — чудове, Чорне море має вихід у світ, що дуже важливо для торгівлі. В нашій землі є стільки

залізної руди, що її поклади становлять 3-те місце в світі. В надрах української землі є кам'яне вугілля, нафта, сіль, мідь, манган, фосфорити, потасові солі, графіт, олів'яно-цинкові руди, навіть золото в Доцькому басейні.

Вороги нападають і тому, що український народ — гордий, культурний, працьовитий. Він створив величезні багатства. Він дав світовій культурі великого композитора Дмитра Бортнянського, геніального поета Тараса Шевченка, славетного філософа Григорія Сковороду.

Наш народ не хоче нікого визискувати. Але він нікому не хоче й служити. Тому від Карпат по Дон — по всій Україні — йде боротьба з червоною Московщиною. УПА стоїть на чолі цієї боротьби. А коли за свободу став на змагувесь народ — ніхто його не зможе покорити.

Тому будь гордий, що ти належиш до народу-героя, до українського народу!

В. САМІЙЛЕНКО

У КРАЇНА

Наша славна Україна,
Наше щастя і наш рай.
Чи на світі є країна
Ще миліша за наш край.

І в щасливі й злі години
Ми для неї живемо,
На Вкраїні й для Вкраїни
Будем жити й помремо.

ВЕЛИКІ УКРАЇНЦІ

Князь Роман Галицький

В 1188 році український князь Роман Мстиславич Галицький виступив на чолі свого хороброго війська проти угорців — за Галицьку землю. Війна тривала 12 років і в ній князь Роман переміг, придбавши славу Великого князя землі Руської. Князь Роман приєднав до Галицького князівства всі землі старої Руси-України.

Чужоземні володарі запобігали у нього ласки. Грецький імператор Олексій III ангел втік в Галич, щоб сховатися від половців. Князь Роман вийшов у степ, розгромив по-

ловців і очистив дорогу грецькому імператорові.

Римський Папа Інокентій II вітав нашого князя через свого окремого посланця, передаючи благословення і духовний меч. Князь з вдячністю прийняв високе папське благословення, а меча духовного — не прийняв: — „Я вдячний Богу, що дав мені в руки сильного крицевого меча”.

Крицевий меч князя Романа Великого гідно і надійно боронив українські землі, українську культуру і скарби.

ВЕЛИКІ ЛЮДИ СВІТУ

Леонардо да Вінчі

На протязі кількох, майже десяти років, працював талановитий італійський мистець над величеською статую коней в місті Міляні. Він не встиг її відлити в бронзі, як у місто з боем ввірвалися вороги і Мілян захопили гасконські вояки. Опанувавши містом, вояки отaborилися в нім. Декому було скучно і ось частина гасконських вояків почала розважатися стрілянням, з рушниць. Для своєї розваги вони вибрали за ціль — працю скульптора, модель коней. Посипались постріли, полетіли додолу відбиті копита і голови. Мистець бачив те все, бачив як на його очах гинула довголітня праця.

Наче у відповідь — він почав будувати церкву.

Цим мистцем був великий італієць, мистець і вчений, Леонардо да Вінчі, син звичайної селянки, що не мав змоги багато вчитися, але якого природа обдарувала допитливим розумом, працьовитістю і геніяльними здібностями.

Минуло 500 років з днем його народження (в 1452 р.), в Парижі, в музеї Лювр і досі є намальовані картини, і досі люди з усіх сторін світу приїздять в Париж, щоб підиви-

тися на ті чудові твори, особливо на портрет усміхненої Джоконди.

Складається цілий список, якщо б узялися перераховувати все, що зробив Леонардо да Вінчі за своє довге й гідне життя. І тепер його ім'я згадують у всіх високих школах воєнних, технічних, мистецьких, у всіх галузях науки: астрономії, медицини фізики, аероплавтики (про літання в повітрі).

Леонардо да Вінчі перший висловив думку про можливість побудування підводного човна і навіть накреслив плян; він винайшов чудовий 24-струнний музичний інструмент-ліру; винайшов картяч-набої для рушниць; побудував машини, якими тоді розбивали товсті мури ворожих фортець: Леонардо да Вінчі перший накреслив плян сучасного літака-автомобіля, плянував прориття великих водних каналів у посушливих районах Італії, написав багато творів про мистецтво...

Ніхто не знає, де могила цієї великої людини. Під час революції в Італії могилу було знищено. Але геніяльний розум і геніяльні твори його живуть і переживають всіх нищителів людської культури.

Л. Полтава

З ДОСЯГНЕНЬ НАУКИ І ТЕХНІКИ

Протиатомовий будинок

Закон фізики, що кожна дія викликає протидію, панує і в людському житті, в людських відносинах, особливо ж у воєнній техніці. В 1914 році, тобто, в першу світову війну, вперше було застосовано на полі битви танки (англійська армія) — через рік вже били по танках протитанкові гармати. Проти літаків створено зенітні гармати. Проти підводних човнів — кораблі-винищувачі, для боротьби з задушливими газами — протигазами...

Кілька років тому було винайдено атомову бомбу. Вона не руйнує будинків уламками та вибухом, як звичайна бомба. Скинена з літака, атомова бомба вибуває високо над містом — і спалює будинки своїм промінням; ним же отруює людей, харчі, воду, навіть рослини.

Учені взялися дошукуватися способу, як від атомової бомби може людина захиститися. Весною 1950 року кілька американських інженерів одержали від уряду завдання: побудувати сковище проти атомової бомби. Інженери після довгої праці завдання виконали: вони створили протиатомовий будинок,

що нагадує зовні звичайний маленький будиночок з дахом, дверима і навіть вікнами. Цей будиночок можна легко розібрати і перенести на інше місце чи перевезти на вантажному авті (його вага 7.350 кг.); за три години цей будиночок можуть ново поставити дві особи. Стіни будиночку вогнетривкі, не пропускають променів Х, що ними вбиває все живе атомова бомба; витримують великий тиск повітря, не пропускають дощу.

Випробували вперше такий будиночок-сковище під час атомових спроб в США. Все „населення“ того пробного будинку — пси, крілки, кури — після атомового вибуху вийшли з будиночку цілими і неущодженими, ще й мали добрий апетит. Тепер такі будиночки будуються в США, в Єспанії, в Південній Америці. Ціна його дешевша, ніж звичайного, також розміром, будинка (на німецькі гроші — біля 8-9 тисяч марок; на французькі гроші — біля 100 тисяч франків).

Доки ще буде атомова війна — можна ще й спокійно пожити в такій протиатомовій фортеці!